

กรรมฐานสายนี้ท่านมีนิสัยเจียบๆ ชอบเจียบทั้งทางหู เจียบทั้งทางปาก เจียบทั้งทางตา เจียบทั้งทางใจ ถ้าไม่ใช่พวกกันเองจริงๆ ท่านไม่ค่อยพูดเกี่ยวกับธรรมภายในของท่านให้ใครทราบเลย ฉะนั้นเมื่อได้ยินใครก็ตามคุยเจือๆ หน่อยโดยหาเหตุผลมิได้ตามนิสัยของคนชอบอวดตัว ท่านเหล่านี้จึงมักเวียนศีรษะ คอยแต่จะเป็นลมตามนิสัยพระกรรมฐานสายนี้ที่ชอบเป็นคนธาตุอ่อนในทางคุยมโหฬาร เนื่องจากท่านไม่สันตจิตเจือกับสังคัมซึ่งมักมีเรื่องเจือๆ ปะปนอยู่เสมอ เรื่องอย่างนี้ท่านมักถือกันมาแต่ครูอาจารย์ที่พาดำเนินมาอย่างสงบเสถียร ถ้าใครคุยเจือๆ หน่อยท่านมักต้องเสียไปตามๆ กัน เกิดปวดมวนท้องขึ้นมาทันทีทันใด และชอบลุกหนีไปหาฉันทาแก้โรคชนิดนี้ทันที

ปกติท่านไม่เคยเจือในวงกรรมฐานด้วยกัน ถ้าใครคุยเจือๆ บ้าง ท่านมักหัวเราะอยู่ในลำคอ และหันหน้าเข้าฝาบ้างเข้าป่าบ้าง กลัวเป็นลมถ้าทนฟังไปนาน ในวงเดียวกันถ้าองค์ใดชอบคุยเจือๆ เช่นนั้น ท่านรังเกียจว่าสู้แมวและเสือก็ไม่ได้ เพราะสัตว์ชนิดนี้เขายังรู้จักซ่อนเล็บซ่อนเขี้ยวของเขาดีกว่าพระบ้าน้ำลาย ถึงเวลาทางเล็บแยกฟันตามเหตุการณ์ที่ควรเขาจึงแสดงออก ส่วนเราเป็นมนุษย์และเป็นพระกรรมฐานซึ่งเป็นเพศที่ควรใคร่ครวญโดยละเอียดสุขุม ก่อนจะระบายอะไรออกมา แต่ยังไม่คุยมโหฬารได้โดยไม่รู้จักอายต่อสถานที่บุคคลกาลเวลาบ้างเลย ท่านจึงมักเข้าใจผิดๆ ไปว่าองค์เช่นนั้นเป็นกรรมฐานหน้าไม่รู้จักอาย และท่านที่หนักในธรรมทั้งหลายไม่ค่อยเต็มใจคบค้าสมาคมด้วยโดยถือกันว่าเลยพลเมืองดีทั้งหลายไปแล้ว

ด้วยเหตุนี้ นอกจากวงปฏิบัติด้วยกันแล้ว จึงยากที่จะรู้ภูมิจิตภูมิธรรมท่านได้อย่างง่าย ๆ นอกจากผู้เจือๆ ซึ่งใครก็อาจรู้ภูมิเสียก่อนแต่ยังไม่สนใจถาม พระที่ท่านปฏิบัติจริงท่านไม่ชอบคุยนอกจากเก็บตัวเจียบๆ เพื่อสั่งสมธรรมภายในให้ยิ่งขึ้นไปเท่านั้น ไม่ชอบให้ธรรมที่กำลังรักสงวนกระจายออกไปโดยใช้เหตุ อันเป็นลักษณะสุกก่อนห่ามและชายก่อนซื้อ ที่โลกก็ถือกันว่าเป็นความเลวทราม วงปฏิบัติจึงระมัดระวังกันมากตลอดมาแต่ครูอาจารย์ โดยมีความเห็นว่าการพูดธรรมภายในซึ่งเป็นสมบัติของตัวโดยเฉพาะ แก่บุคคลที่ไม่คุ้นเคยและไวใจกันมาก่อน เป็นความไม่รู้จักความเหมาะสมในตัวเอง ในสังคัม และในธรรมทั้งหลาย ซึ่งเป็นการขายตัวแทนที่จะเกิดประโยชน์

เรื่องทำนองนี้ไม่ว่าเฉพาะทางธรรมซึ่งเป็นความละเอียดเลย แม้แต่โลกที่มีสมบัติผู้ดีติดตัวเขายังรู้จักถ่อมตนระวังตัว ไม่คุยมโหฬารอันเป็นลักษณะประกาศความลามกของตัวให้คนมีสมบัติผู้ดีเพื่อรำคาญ ธรรมยังเป็นสมบัติล้ำค่าของนักปราชญ์มาประจำแผ่นดิน ซึ่งควรระมัดระวังสมกับผู้มีภูมิธรรมในใจ ไม่เปิดปล่อยให้เรี่ยราดสาธิตกระจายไปแบบไม่รู้จักประมาณความพอดี จนเป็นที่น่าสลดสังเวชแก่วงปฏิบัติแลพุทธบริษัทด้วยกันราวกับสิ่งไม่มีคุณค่าอะไรเลย

ที่วังปฏิบัติท่านสงวนตัวสงวนธรรมนั้นชอบแล้ว ผู้เขียนแม้ไม่มีความรู้ที่แหลมหลัก นักปราชญ์ชาติก็อะไรเลยยังรู้จักเลื่อมใสท่าน เพราะเป็นปฏิปทาที่สงบเสงี่ยมเจียมตนไม่เผยเย่อหยิ่ง อันเป็นลักษณะลิงได้แก้ว แต่ไม่รู้จักรั้วใช้ให้เกิดประโยชน์ พาห้อยโหนโยนตัวไปบนกิ่งไม้ไถ่ลั่นลงชันๆ พอโหนไปไม่ถึงไหนก็พาแก้วหล่นตมลงกันเหวลิก แผลกลละเอียดไปทั้งตัวทั้งแก้วอันมีค่าและฉิบหายไปด้วยกัน จึงพอเป็นคติเตือนใจได้ทั้งทางโลกทางธรรมว่า ไม่ควรเอาอย่างลิงได้แก้วมาใช้ให้เลอะเทอะแก่โลกแก่ธรรมต่อไป จะกลายเป็นโรคเรื้อรังระบาศทำลายโลกและธรรมให้ฉิบหายไม่มีประมาณว่าจะยุติลงได้

พระกรรมฐานบางองค์แม้อายุพรรษายังน้อย แต่ปฏิปทาข้อปฏิบัติท่านโดดเด่นเดี่ยว อาจหาญดี น่าเป็นคติและประดับเกียรติแก่วงศ์ปฏิบัติได้ดี ยังมีอยู่หลายท่านบรรดาที่เป็นลูกศิษย์บ้นปลายของท่านอาจารย์มั่น ะยะนี้ท่านกำลังเร่งรับทางความเพียรภายในต่อไปจะได้อาศัยท่านเหล่านี้เป็นกำลังพระศาสนาและเป็นผู้นำหมู่คณะต่อไป เมื่อครูอาจารย์ที่เป็นลูกศิษย์ผู้ใหญ่ของท่านล่วงลับไป อันเป็นคติธรรมดาที่ใครๆ จะอดระลึกไว้ก่อนมิได้ วันนี้ท่านองค์นี้ล่วงไปคนนั้นล่วงไป วันหน้าท่านองค์นั้นล่วงไปคนนั้นล่วงไป วันหน้าเดือนหน้าปีหน้าองค์นั้นล่วงไปคนนั้นล่วงไป หรือวันนี้เดือนนี้ปีนี้เราท่านอาจล่วงไปหรือวันหน้าเดือนหน้าปีหน้าเราท่านอาจล่วงไปก็ได้ เพราะเป็นสิ่งไม่แน่นอนด้วยกันทั้งสิ้น เนื่องจากต่างคนต่างเดินเหยียบย่ำไปมาอยู่กับโลกอนิจจังด้วยกันตลอดเวลา ไม่ทราบว่าจะเราหรือท่านผู้ใดจะเหยียบผิดพลาด อาจตกลงไปในหลุมแห่งอนิจจังคือความสลายตายจากเมื่อไร ท่านจึงสอนไม่ให้ประมาทอนใจในสังขารคือตัวเราตัวท่านเอง

พระองค์ท่านที่เด็ดเดี่ยวรับแรงตักตวงความเพียรไม่หยุดยั้งนั้น ท่านอาจเล็งเห็น “กฎพินาศ” ที่หลีกเลี่ยงมิได้น้อย่างเต็มใจก็ได้ จึงพยายามแหวกว่ายด้วยวิธีต่างๆ มิได้ลดละปล่อยวางความเพียร คราวจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติต่อภพของชาติโดยทางบ้านเมืองขออาราธนาท่านลงมาจากภูเขาชั่วคราว เพราะเป็นแดนที่ไม่น่าปลอดภัยทั้งท่านเองและท่านผู้อื่นจำนวนมาก เกี่ยวกับความสับสนวุ่นวายของบ้านเมืองที่กำลังเป็นสองฝักสองฝ่าย ซึ่งอาจมีทั้งร้ายทั้งดีที่ไม่ควรนอนใจ เมื่อบ้านเมืองสงบพอเป็นที่เย็นใจแล้วค่อยขึ้นไปพักบำเพ็ญตามอัธยาศัย ท่านยังรู้สึกยึดอัดใจที่จำต้องปฏิบัติตาม โดยออกจากป่าจากเขาลงมาอยู่สถานที่ธรรมดา แม้เป็นเสนาสนะป่าที่มีความสงัดวิเวกอยู่บ้างไม่วุ่นวายจนเกินไป ทั้งนี้เพราะความสะดวกต่อการบำเพ็ญที่เคยได้รับผลในสถานที่เช่นนั้นมาเป็นประจำ และถูกกับอัธยาศัยของผู้มุ่งหวังอรรถธรรมอย่างแรงกล้าภายในใจมาประจักษ์นัย ไม่อยากพลัดพรากจากแดนที่เคยให้ความสุขสำราญแก่ใจ เวลาไปอยู่ที่อื่นก็ไม่แนใจนักในการบำเพ็ญ ว่าจะได้รับความสะดวกทางใจเพียงไร

ความอดอยากขาดแคลนของพระกรรมฐาน

พระธุดงค์กรรมฐานที่มุ่งหน้าต่อแดนพ้นทุกข์อย่างถึงใจ มักจะประสบแต่ความอดอยากกันดารในปัจจัยทั้งหลายประจำปฏิบัติด้วยความสมัครใจ คือ ท่านชอบอยู่ในที่อัตคัดกันดาร นอกจากความขาดแคลนตามสภาพของสิ่งเกี่ยวข้องในที่นั้นๆ แล้ว ยังเป็นความสมัครใจที่จะทำตนเป็นความอดอยากขาดแคลนอีกด้วย อาหารบิณฑบาตได้มาแต่รับเพียงเล็กน้อยบ้าง รับเพียงข้าวเปล่าๆ ทั้งที่อาหารมีอยู่บ้าง ตั้งใจไม่ฉันเสียบ้างเป็นวันๆ ไป อดไปที่ละหลายๆ วันสลับกันไปบ้าง ทั้งนี้ท่านสังเกตใจเป็นสำคัญ ขณะที่ฝึกด้วยวิธีต่างๆ แต่ละแบบนั้น ขณะภาวนาจิตได้รับผลแห่งความสงบและแยกคายทางสติปัญญาต่างกันอย่างไรบ้าง ทำความสังเกตกำหนดวิธีที่เกิดผลดีกว่าวิธีอื่นๆ ไว้ แล้วพยายามทำตามวิธีนั้นโดยสม่ำเสมอ บางทีก็อดไปหลายวันแล้วมาฉันด้วยวิธีผ่อนบ้าง หรือผ่อนไปหลายวันแล้วหยุดฉันเสียบ้าง รวสัปดาห์วันจึงฉันและผ่อนไปพอประมาณ

การสังเกตธาตุชั้นธัมมจิตใจต้องสังเกตไปพร้อมๆ กัน ถ้าธาตุชั้นธัมมจิตใจอ่อนเพลียมากก็ฉันเพิ่มขึ้นอีกพอประมาณ แต่ไม่ให้พอกับความต้องการของธาตุที่เดียวจะทับจิตเกินไป เช่นเพิ่มขึ้นจากที่เคยผ่อนอยู่แล้ว ๕๐% เป็น ๖๐% ถ้ารู้สึกธาตุจะวิการเพราะขาดอาหารมากไป ก็งดการผ่อนและการอดเสียชั่วระยะหนึ่ง จนธาตุพอตั้งตัวได้แล้วค่อยผ่อนหรืออดอาหารอีกต่อไป เฉพาะจิตของผู้ถูกกับจริตในทางนี้ ย่อมเจริญก้าวหน้าขึ้นไปโดยลำดับ แม้ถึงกาลที่ควรจะอนุโลมผ่อนผันตามธาตุชั้นธัมมจิตใจที่กำลังวิการอ่อนเพลีย แต่ใจก็ไม่อยากอนุโลมตาม ยังอยากผ่อนหรืออดอยู่รำไป เพราะเคยเห็นผลทางใจเพิ่มขึ้นทุกระยะที่ผ่อนหรืออดอาหาร หากจำเป็นต้องผ่อนผันสั้นยาวเข้าหากันจนพอดีทั้งธาตุชั้นธัมมจิตใจก็ควรทำ การดำเนินจึงสะดวกตามความประสงค์ที่มุ่งหมาย

ระหว่างการผ่อนอาหารหรืออดอาหารไปนานๆ ร่างกายย่อมมีความหิวโหยอ่อนเพลียบ้างเป็นธรรมดา ถ้าจะถือเป็นการทุกข์กังวลกับความหิวโหยก็ทำไปไม่ได้ นี่ก็เป็นความทุกข์อย่างหนึ่งในการปฏิบัติธรรม ฉะนั้นกรรมฐานผู้หวังความสงบสุขทางใจ จึงมักทำตนให้อดอยากขาดแคลนเสมอทั้งที่ไม่อยากทำ แต่จริตนิสัยและความหวังในธรรมนั้นพาให้จำเป็นต้องทนต้องทำ ที่ว่าอดบ้าง อิ่มบ้าง หรือผ่อนอาหารบ้าง อดอาหารบ้าง นั้นมิใช่ทำอยู่เพียงเดือนสองเดือน แต่พยายามทำอย่างสม่ำเสมอไปเรื่อย ๆ เป็นปีๆ หรือจนเป็นที่แน่ใจตัวเองว่าจะไม่ต้องทำแบบนั้นอีก จิตก็ดำเนินตนไปได้ด้วยความสะดวกราบรื่นไม่ขลุกขลัก ก็หยุดจากวิธีเหล่านั้นได้ ปฏิบัติดำเนินไปธรรมดาทั้งทางกายและทางใจ

แต่โดยมากเท่าที่เคยสังเกตมา ขึ้นชื่อว่ากิเลส ไม่ว่าชนิดใดและมีมากมีน้อยเพียงไร ต้องแสดงตัวเป็นข้าศึกต่อเราอยู่เสมอ ตามฤทธิ์ของมันที่ยังเหลืออยู่ในใจมากน้อย ไม่เคย

ไว้หน้าใครแต่ไหนแต่ไรมา ฉะนั้นนักปฏิบัติที่ถือว่ากิเลสเคยเป็นข้าศึกแก่ตนอย่างฝังใจ ย่อมไม่พอใจที่จะเลี้ยงกิเลสไว้ด้วยความนิ่งนอนใจ ว่ามันจะกลายเป็นมิตรแก่ตน ไม่ก่อพิษภัยให้ได้รับความทุกข์ร้อนใดๆ อีกต่อไป แต่กลับเห็นเสียว่าถ้าได้ทำลายให้สิ้นซากลงไปในขณะนี้จะเป็นที่พอใจอย่างยิ่ง ยิ่งกว่าจะเลี้ยงไว้ทำพิษแก่ตนในวันอื่นต่อไป นี่แลเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ท่านไม่ลดละความพยายามที่จะตามต้อนกิเลสด้วยวิธีต่างๆ เช่น การผ่อนหรืออดอาหาร อันเป็นวิธีสนับสนุนความเพียรทางใจให้สะดวกแก่การทำสมาธิภาวนา ยิ่งขึ้นกว่าปกติธรรมดา จึงทำให้ท่านลดละปล่อยวางวิธีที่เคยได้ผลมาเสียมิได้ โดยมากที่ท่านพยายามตะเกียกตะกายฝึกกรรมด้วยวิธีต่างๆ ที่เห็นว่าได้ผลดีไม่ยอมลดละแม้เป็นเวลาหลายปี ก็เพราะมีเหตุบังคับที่จำต้องให้ท่านพยายามดังกล่าวมา

การผ่อนและการอดอาหารเพื่อความเพียรทางใจ รู้สึกมีมากองค์ในสายนี้ น่าจะได้ผลดีกว่าวิธีอื่นๆ เช่นอดนอนเป็นต้น ท่านจึงขอบอดกันตลอดมาจนทุกวันนี้ การอดนอนถ้าลงได้ผ่อนอาหารอดอาหารแล้ว ย่อมเป็นไปในตัวโดยไม่จำต้องอดนอนด้วยความตั้งใจ เพราะการผ่อนและการอดอาหารย่อมทำให้ไม่เร่งเร่งหาหวานนอนไปเอง จะอยู่ตลอดคืนไม่นอนก็ไม่มีอาการโง่งงเหมือนรับอาหารเป็นปกติ การพักผ่อนบ้างนั้นเพื่อเป็นกำลังทางกายไม่ให้อ่อนเพลียจนเกินไปต่างหาก มิใช่เพราะความโง่งงบังคับให้ต้องหลับนอนในขณะที่กำลังผ่อนหรืออดอาหาร

ความจริงท่านที่ผ่อนหรืออดอาหารได้ สาม สี่วันล่วงไปแล้ว ย่อมหมดความโง่งงซึ่งพอจะลดหย่อนในการหลับนอนไปได้อย่างสะดวก โดยไม่ต้องมีการบังคับไม่ให้หลับแต่อย่างใด แล้วการตั้งสติก็ง่าย การควบคุมจิตใจก็ง่าย จิตไม่ค่อยผาดโผนและคึกคะนองไปในอารมณ์ต่างๆ สติไม่ค่อยเผลอตว์ รู้เหตุการณ์ต่างๆ ที่มาสัมผัสได้เร็วกว่าเวลาปกติที่ไม่ได้ผ่อนหรืออดอาหาร ทำสมาธิก็ลงสู่ความสงบได้ง่าย เดินทางปัญญาก็คล่องแคล่วรวดเร็วผิดธรรมดาอยู่มาก เพราะท่านเห็นคุณค่าแห่งการผ่อนหรืออดอาหารว่า ได้รับความสะดวกหลายทางสำหรับรายที่ถูกกับจริต จึงได้พยายามเรื่อยมาแม้จะลำบากผิดธรรมดาบ้าง

เพราะนิสัยวาสนาของตัวอำนวยไปในทางนั้น จำต้องฝืนเอาบ้างเพราะอยากได้ของดี จะทำตามวิธีง่ายๆ และสะดวกแบบ สุขาปฏิบัติ ขิปภาปฏิบัติ ทั้งปฏิบัติสะดวกทั้งรู้ได้เร็ว นั้น นิสัยก็ไม่อำนวย น่าจะอยู่ในข่ายแห่ง ทุกขาปฏิบัติ ทนธาปฏิบัติ ทั้งปฏิบัติลำบากทั้งรู้ได้ช้ากระมัง จึงต้องขัดขืนกลืนลำบากเอานึกหนา จะกลืนความสงบสุขคือสมาธิ และกลืนความฉลาดคือสติปัญญาเข้าสู่ใจได้แต่ละครั้ง ต้องประมวลความทุกข์เข้าสู่กายสู่ใจอย่างมากมายก่อนแทบทนไม่ไหว ดีไม่ดีถ้าลมหายใจไม่ยาวอยู่บ้างก็น่ากลัวจะตายไปก่อนได้รับผล เมื่อคิดถึงความเสี่ยงกลานของนักปฏิบัติแต่ละท่าน กว่าจะได้เต็มธรรมรสแต่ละ

ครั้งละคราว รู้สึกแสนอดแสนทนที่น่าสงสารอย่างจับใจ แต่ก็ยังดีที่ยังมีท่านผู้พอใจฝืนอด ฝืนทนฝึกฝนทรมานตนเรื่อยมาไม่ลดละความเพียร พอได้ดื่มแสงอาทิตย์แสงจันทร์จาก กระแสแห่งธรรมด้วยการปฏิบัติของตนบ้าง ไม่ทนอดทนหิวไปตลอดภพชาติต่างๆ ที่จิต เพียวจับจองไว้จนไม่มีประมาณพอนับอ่านได้

ถ้าพิจารณาตามความจริง ที่จิตจำต้องยอมรับตามเหตุการณ์ที่ตนจะพึงประสบใน ภพชาติต่อไป ทำให้ท้อใจต่อการแบกหามภาระนั้นๆ ที่ตนต้องไปเกิดและเสวยอยู่ร่ำไป ถ้า ไม่รีบพยายามตัดทอนให้สั้นเข้าแต่บัดนี้ เพื่อภาระหนักทั้งหลายจะได้เบาลงหรือสั้นไป อัน เป็นการปลดเปลื้องภาระให้เสร็จสิ้นไปในตัว ความเห็นโทษในสงสารอย่างถึงใจที่มารวมอยู่ กับตัวคนเดียวเป็นผู้รับเหมาทั้งสิ้นนี้ ทำให้มีแก้ไขทุกมกกำลังทุกส่วนลงเพื่อความเพียร ไม่อ่อนข้อย่อหย่อนผ่อนกำลังว่าจะสู้ไม่ไหว มีแต่ความขะมักเขม้นเด่นชัดทางการต่อสู้เพื่อ เอาตัวรอดเป็นยอดคน ความเพียรทุกด้านไม่ยอมให้จน ความอดทนต่อหน้าที่ไม่ยอมให้ ขาด สติปัญญาความฉลาดเพื่อฟาดฟันหักแหลกกับกิเลสผลิตขึ้นทุกเวลาในที่ แม้ทุกข์แสน ทุกข์ก็ไม่ยอมหนี พยายามอด พยายามทน พยายามตีจนทุกข์แตกแยกตัวออกได้ไม่ยอมจน สมกับเป็นศิษย์ของพระทศพลญาณผู้แก้แล้วแก้หน้ำนักรบ ไม่ยอมหลบ ไม่ยอมหลีก

ทุกข์สมุทัยตัวกิเลสหุ้มห่อดวงใจหนาแน่นเพียงไร พยายามแก้ไขกัณฐิกออกด้วย สติปัญญาศรัทธาความเพียรเครื่องฟาดฟัน จนปรากฏธรรมอัศจรรย์เกิดขึ้นในดวงจิต ชนิด ไม่เคยรู้เคยเห็นมาแต่กาลไหนๆ เป็นความอัศจรรย์ใจตัวเองเกินคาด ไม่มีสิ่งใดสามารถจะ กำไว้ในอำนาจอีกต่อไปได้ นั่นแหละคือธรรมฟากตาย ดังท่านอาจารย์มั่นอุทานในวาระสุดท้าย แห่งการรบพุ่งซึ่งชัยยุติลง ตามที่เขียนไว้ในประวัติท่านแล้ว ธรรมนี้แลที่ท่านนักปฏิบัติ ทั้งหลายตะเกียกตะกายเพื่อชมอยู่ทุกวันเวลา ไม่ลดละความเพียรพยายามด้วยวิธีต่างๆ ซึ่ง โดยมากมีแต่วิธีเด็ดๆ เผ็ดๆ ร้อนๆ ดังกล่าวมา ไม่มีวิธีใดพอได้ผ่อนคลายหายเหนื่อยบ้าง เลย

ถ้าพระพุทธร่องค้ำยทรงพระชนม์อยู่ และเสด็จมาพบเข้า ขณะที่ท่านกำลังทำหั่นกลั่น ความเพียรต่ออยู่กับกิเลสกองทุกข์ทั้งหลายอยู่อย่างทรหดอดทน น่าจะพอพระทัยทรง อนุโมทนา พร้อมกับลูบคลำศีรษะปลอบโยนส่งเสริมด้วยพระวาจาอันอ่อนหวานว่า ดูก่อน เธอผู้ลูกพระตถาคต ผู้ปรากฏเด่นชัดทางความเพียร เพื่อแดนแห่งพระนิพพานอันเป็นบรม สถาน เวลานี้เธอกำลังแสดงความกล้าหาญชาญชัยต่ออยู่กับศัตรูคู่รืออยู่อย่างเต็มฝีมือ เพื่อรื้อภพหรือชาติให้ขาดกระเด็นออกจากใจไม่ลดละ เพื่อชื่อเสียงเกียรติคุณระบือลือลั่น สนั่นทั่วไตรภพ กำลังพยายามขุดค้นต้นตอแห่งจอมข้าศึกคืออวิชชาผู้มหาอำนาจพาให้เกิด ตาย ด้วยสติปัญญาอันแหลมคมอยู่หรือ? เราตถาคตขออนุโมทนาสาธุการ ขอเธอจงทำให้

แจ้งซึ่งพระนิพพานภายในใจอย่างรวดเร็วไวบริบถ้วนเกิด ธรรมดวงประเสริฐกำลังรอจะตกเข้าสู่
เงื้อมมือของเธอผู้เก่งกาจฉลาดด้วยสติปัญญาอยู่แล้วเวลานี้

ทั้งทรงปลอบทรงปลุกใจให้กล้าหาญ ทั้งทรงลูบทรงคลำศีรษะไปมาให้เกิดศรัทธา
เหนียวแน่นแก่นันกรบ ด้วยพระวาจาอันอ่อนหวาน ทรงขับขานเกลี้ยกล่อมให้กำลังใจด้วย
การทรงอนุโมทนาในความเพียรของศากยบุตร ผู้กำลังจะทรงวิมุตติธรรมทางใจในเร็ววัน
นำธรรมอัศจรรย์มาสู่โลก เพื่อหายโศกศัลย์ป่นป่วนแห่งมวลมนุษย์ที่กำลังตกอยู่ในความ
เดือดร้อนวุ่นวายด้วยกิเลสตัณหา อันฉาบพวยพิษชนิดแก้ไขไม่หาย

นอกจากธรรมโอสธโสจรสรงลงที่ดวงใจ จากท่านผู้มีธรรมอัศจรรย์ทางภายใน ส่วน
ท่านที่ควรจะได้รับชัยชนะจากข้าศึกศัตรูเพราะความเพียรกล้า แต่พระศาสดาไม่ได้เสด็จมา
สมโภชโมทนาธรรมด้วยเสีย เพราะปรินิพพานไปเสียโดยทางพระกาย ส่วนพระทัยอัน
บริสุทธิ์ยอมเป็นเครื่องยืนยันไว้อย่างหนักแน่นตายตัวว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา
ตถาคต ดังนี้ ที่อธิบายซ้ำอีกบ้างนี้เป็นความเพียรเกี่ยวกับการผ่อนหรืออดอาหารของพระ
ปฏิบัติที่หนักในทางนี้ ผลที่พึงได้รับกรุณาพิสูจน์เอาเองตามนัยที่เขียนผ่านมา ปฏิปทาที่
นำมาลงในนี้ ผู้เขียนแน่ใจทั้งฝ่ายเหตุและฝ่ายผลว่าเป็นเครื่องกลมกลืนกันไป เพราะได้นำ
สิ่งที่ท่านเคยดำเนินและได้ผลมาแล้วมาลง เพื่อท่านผู้สนใจจะได้นำไปปฏิบัติบ้าง ซึ่งอาจ
เกิดผลดังกล่าวนั้น

ท่านที่ชอบทรมานทางอื่น เช่น การนั่งสมาธิยาวนานเป็นเวลาหลายชั่วโมง ในบาง
โอกาสท่านก็ฝึกของท่านไปตามเหตุการณ์ การนั่งนานรู้สึกจะเป็นความทุกข์ทรมานมากกว่า
วิธีอื่นๆ เพราะเกี่ยวกับทุกขเวทนาที่โหมกันมาในขณะนั้น ถ้าสติปัญญาไม่ทันกับทุกขเวทนา
ที่โหมกันมาอย่างหนักหน่วง แทบไม่มีปลงวางกายวางใจลงได้เวลานั้น ย่อมจะฝืนทนนั่ง
ต่อไปไม่ได้ บัลลังก์สมาธิที่ขัดไว้ด้วยดีในเวลาปกติ น่าจะแตกจากกันไปในไม่กี่ชั่วโมงอย่างไม่
เป็นชบวน เพราะความเจ็บปวดรวดร้าวเป็นไปทุกอวัยวะน้อยใหญ่ หลังมือ หลังเท้า รวากับ
ถูกไฟเผา ทำให้ร้อนกระวนกระวายทั้งกายทั้งใจ ส่วนภายในร่างกายเป็นเสมือนกระตุกทุก
ท่อนที่ต่อกัน จะแตกกระเด็นออกคนละชิ้นละอัน เพราะความเจ็บปวดระบมไปทั่วร่างกาย

นอกนั้นใจยังแสดงความระส่ำระสายไปด้วย เพราะกลัวตัวจะตายในขณะนั้นจนได้
ทำให้หวั่นไปทั่วร่างกายและจิตใจจะทนต่อไปไม่ไหว ทุกขเวทนาที่แสดงขึ้นในเวลานั้น
ก่อนจะถึงเวทนาใหญ่ที่สำคัญกว่าเพื่อน มีถึงสามวาระ ล้วนแต่เกิดขึ้นแล้วตั้งอยู่นานๆ กว่า
จะสงบลงลำพังตัวเอง โดยไม่มีการกำจัดต้านทานด้วยวิธีต่างๆ อย่างใด พอสงบลงไปสัก
พักก็เริ่มขึ้นใหม่อีก ทำนองนี้ถึงสามครั้ง แต่แต่ละครั้งเวทนาเหล่านี้ต้องตั้งอยู่และซาบซ่านไป
ตามสรรพางค์ร่างกายน้อยใหญ่เป็นเวลานานค่อยสงบลง จนถึงวาระที่สี่ซึ่งเป็นวาระของ
ทุกขเวทนาใหญ่ หรือกองทัพอภัยทุกขใหญ่เข้ามาถึง บัลลังก์ที่นั่งขัดสมาธิอยู่เวลานั้น นับ

แต่กองทัพกองทัพใหญ่เข้าถึงตัวแล้วเท่านั้น ร่างกายทุกส่วนเป็นเหมือนกองเพลิงทั้งกองเอาเลย ข้างนอกกายเหมือนถูกไฟลน ข้างในกายเหมือนถูกทุบตีด้วยค้อนและทิ่มแทงด้วยเหล็กอันแหลมคม ปรากฏว่าระบมไปหมดทั้งร่างราวกับจะแตกทลายจากกันเป็นผุยผงไปคนละทิศละทางในขณะนั้น เพราะอำนาจความทุกข์ทรมานเผาผลาญอยู่รอบด้าน

ทุกขเวทนาใหญ่นี้ นับแต่ขณะที่ก้าวเข้ามาถึงกายแล้ว ไม่มีเวลาชยัชชยายตัวออกพอได้รับความผ่อนคลายทางกายบ้างเลย มีแต่ปีบยี้ทุบตีให้แหลกไปทำเดียว ตอนนี้แม้จะกำลังพิจารณากับธรรมแขนงใดอยู่ก็ต้องถอยทัพกลับ ย้อนสติปัญญาและกำลังทุกด้านเข้ามาพิจารณาตัดทานกันอย่างเอาจริงเอาจัง มิฉะนั้นร่างกายจิตใจจะกลายเป็นทะเลไฟไปเสียหมด เพราะทุกขเวทนามากล้นสาหัสกำลังเหี้ยมย่ำทำลายกาย และยังเขย่าใจให้สั่นสะเทือนไปด้วยความกลัวตายว่าจะสู้ไม่ไหว เพราะกายทั้งร่างกลายเป็นไฟทั้งกองในตัวเรา ไม่มีส่วนใดอยู่เย็นใจได้โดยไม่ถูกความกระทบกระเทือนจากทุกขเวทนาประเภทนี้

นับแต่ขณะเริ่มนั่งจนถึงชั้นเวทนาใหญ่เกิดขึ้น ถ้าผู้ยังไม่เคยประสบมาก่อนก็น่าจะไม่ทราบว่ายอันไหนเป็นเวทนาเล็ก อันไหนเป็นเวทนาใหญ่ ก็อาจจะเริ่มเหมาไปแต่เวทนาเล็ก ซึ่งเป็นเพียงลูกหลานของมันเท่านั้น ว่าเป็นเวทนาใหญ่ไปเสียหมด ทั้งที่เวทนาใหญ่ยังไม่ตื่นนอนก็เป็นได้ แต่ถ้าผู้เคยประสบมาแล้ว ก็ทราบได้ทันทีว่าเป็นเวทนาอะไร เพราะเวทนาใหญ่จะเริ่มปรากฏตัวนับแต่ห้า หก ชั่วโมงล่วงไปแล้ว ก่อนหน้านั้นมีแต่เวทนาเล็กซึ่งเปรียบกับลูก ๆ หลาน ๆ เท่านั้นมาเยี่ยมหยอกเล่นพอให้รำคาญ

สำหรับผู้ยังไม่เคยนั่งนานและไม่เคยพบมาก่อน น่าจะเริ่มโดนทั้งลูกหลานทั้งปู่ย่าตายายของทุกขเวทนาแต่ชั้นแรก คือ สองสามชั่วโมงแรก และให้เกิดความทุกข์ทรมานกระวายแต่บัดนี้เป็นต้นไป ถ้าสติปัญญาแก้ไขเหตุการณ์ไม่ทัน อาจจะทนนั่งต่อไปไม่ไหว ทั้งอาจจะรื้อบัลลังก์สมาธิเสียแต่ระยะนั่งได้เพียงสองสามชั่วโมงแรกก็ได้ ทั้งที่เวทนาใหญ่ยังไม่ปรากฏเลย แต่จะเหมาเอาว่าตนได้เผชิญกับเวทนาใหญ่จนทนไม่ไหวเสียแล้ว ความจริงยังไม่ถึงขั้นแตกหักกันเลย

เฉพาะผู้เคยนั่งสมาธิภาวนาและเคยมีความสงบจิตมาพอประมาณ ตลอดการนั่งก็ได้มานพสมควร ราวสอง สาม สี่ชั่วโมงเป็นประจำ ความเพียรในเวลาหนึ่งๆ ย่อมทราบทุกขเวทนาต่างๆ ได้พอประมาณ ทุกขเวทนาเล็กที่เกิดขึ้น สอง สาม วาระแล้วสงบลงไปเองนั้น ถ้ายังไม่เคยเจอเวทนาใหญ่มาก่อน ก็น่าจะเรียกว่าเป็นเวทนาใหญ่ได้เหมือนกัน แต่พอเจอเวทนาใหญ่จริงๆ แล้ว เวทนาเหล่านั้นเลยกลายเป็นเรื่องเล็กไป เพราะความรุนแรงระหว่างเวทนาทั้งสองนี้ผิดกันอยู่มาก ราวช้างกับแมวนั้นแล เวทนาใหญ่เมื่อเกิดขึ้นเต็มที่แล้ว อวัยวะส่วนต่างๆ ปรากฏว่าเจ็บปวดรวดร้าวและระบมไปหมด ราวกับจะแตกทลายลงเข้าในขณะนั้นจริงๆ ความออกร้อนตามหลังมือหลังเท้ารุนแรงมาก เหมือนมีคนมาก่อไฟ

หุงต้มแกงอะไรๆ ในที่นั้น กระดุกในอวัยวะส่วนต่างๆ เหมือนมีคนเอาค้อนมาทุบตีให้แตก ให้หักไปในขณะนั้น เพราะความเจ็บปวดแสบร้อนสาหัส จนไม่มีที่ปลงวางร่างกายจิตใจลงได้เลย ปรากฏเป็นกองเพลิงไปทั้งร่าง

สิ่งที่จะสามารถต้านทานกันได้นั้น มีแต่สติปัญญาศรัทธาความเพียร มีความอดความทนเป็นเครื่องหนุนหลัง ไม่ยอมถอยทัพกลับแพ้ข้าศึกที่กำลังโหมกันมาอย่างเต็มที่ ราวกับจะบดให้แหลกละเอียดเป็นผุยผงไปในเวลานั้น ไม่ยอมปล่อยให้ชีวิตลมหายใจสับต่อกันไปได้อีกเลย ขณะที่กำลังเข้าตาจนนั้น จิตจะหาทางออกด้วยวิธีอื่นใดไม่ได้ทั้งสิ้น นอกจากต้องปึกหลักต่อสู้กันด้วยสติปัญญาอย่างถึงเป็นถึงตาย เพื่อความจริงในภายในจิต ที่ควรรู้ควรเห็นจากความเพียรเท่านั้น ความอยากให้เวทนาหายและความคิดท้อใจว่าจะทนสู้ไปไม่ไหวเป็นต้น นี่คือสมุทัยเครื่องส่งเสริมทุกข์ให้มีกำลังกล้ำยิ่งขึ้น จะปล่อยให้คิดขึ้นมาในขณะนั้นไม่ได้เด็ดขาด ถ้าไม่ยอมกล้มละลายแบบไม่เป็นท่า มีสติกับปัญญาเท่านั้นที่ต้องผลิตขึ้นมาด้วยอุบายต่างๆ เพื่อให้ทันกับเวทนาในเวลานั้น โดยแยกแยะกาย เวทนา จิต ออกทดสอบเทียบเคียงกันดูจนทราบความจริงของแต่ละสิ่งอย่างชัดเจนด้วยปัญญา

การแยกแยะกายควรถือเอาจุดสำคัญที่ว่า เป็นทุกข์ มากกว่าที่อื่นใดออกพิจารณา เช่น กระดุกขาหรือกระดุกเข่าเป็นทุกข์มาก ก็กำหนดจิตตั้งสติพิจารณาปัญญาลงในจุดนั้นว่า กระดุกนี้เป็นทุกข์หรือทุกข์เป็นกระดุกกันแน่ ถ้ากระดุกเป็นทุกข์จริงดังที่เข้าใจ เวลาทุกข์ดับไปแล้ว ทำไมกระดุกจึงไม่ดับไปด้วยทุกข์เล่า ถ้าเป็นอันเดียวกันดังที่เข้าใจ สิ่งทั้งสองต้องดับไปด้วยกันจึงจะถูกกับหลักความจริง อนึ่ง เวลาคนตายและหมดทุกข์ในร่างกายไปแล้ว กระดุกยังมีอยู่ ชะนะนำไปเผาไฟ กระดุกแสดงอาการเป็นทุกข์อย่างไรให้ปรากฏหรือไม่ ถ้าไม่แสดงทุกข์คือความเจ็บปวดรวดร้าวให้ปรากฏเลย กระทั่งถูกไฟเผาจนกลายเป็นเถ้าเป็นถ่านไปเช่นนั้น การไปเหมาเอาด้วยความสำคัญว่ากระดุกเป็นทุกข์ทั้งที่กระดุกมิได้เป็นทุกข์ดังเข้าใจนั้น จะไม่อับอายกระดุกและอวัยวะส่วนต่างๆ ที่มีลักษณะเช่นเดียวกัน ซึ่งมีได้เป็นตัวทุกข์ตามคำกล่าวหาบ้างหรือ

และถ้าทุกข์เป็นกระดุกจริง ๆ กระดุกมีมาแต่วันเกิดจนถึงบัดนี้ แต่ทุกข์ทำไมจึงมีขึ้นเฉพาะกาล เช่น เริ่มมีขึ้นในขณะนั่งสมาธิเท่านั้น ทำไมจึงไม่มีทุกข์ติดทุกข์ต่อกันมา เช่นเดียวกับกระดุกที่มีต่อเนื่องกันมาแต่เริ่มแรกเกิดเล่า เมื่อเป็นเช่นนี้ จะถือว่ากระดุกเป็นทุกข์ หรือทุกข์เป็นกระดุกก็ต้องเป็นความเห็นผิด เป็นความถือผิดจากความจริง ซึ่งเป็นที่น่าอับอายความจริงอย่างยิ่ง ที่มีได้เป็นไปตามความสำคัญมั่นหมายใด ๆ เลย

ขณะที่กำลังคลี่คลายแยกแยะกระดุกกับเวทนาเพื่อทราบความจริงนั้น จิตและสติปัญญาต้องจดจ่อและทำหน้าที่ด้วยความสนใจกับงานนั้นจริงๆ จะส่งจิตไปอื่นไม่ได้ ต้องหมั่นตัวอยู่กับกิจที่กำลังพิจารณา และพิจารณาอ่อนหนื่อยอ่อนหลังจนเป็นที่เข้าใจประจักษ์

จะพิจารณาก็เที่ยวไม่สำคัญ แต่พิจารณาจนเข้าใจ อันเป็นจุดมุ่งหมายของงานนี้ เมื่อเข้าใจชัดเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งแล้ว จิตย่อมซึมซาบไปในอวัยวะอื่นๆ ซึ่งมีลักษณะเหมือนกันไปเอง

อันดับต่อไป ในเวลาเดียวกันก็แยกเวทนากับจิตออกทดสอบเทียบเคียงกันดูด้วย สติปัญญาอย่างละเอียดถี่ถ้วน เช่นเดียวกับการแยกกายกับเวทนาออกพิจารณา โดยตั้งปัญหาถามตัวเองว่า จิตเป็นเวทนาหรือเวทนาเป็นจิตอย่างไรกันแน่ ถ้าจิตเป็นเวทนาจริงดังความสำคัญ เวลาทุกขเวทนาดับไปทำไมจิตจึงมิได้ดับไปด้วยเล่า และถ้าเวทนาเป็นจิต เมื่อจิตมีอยู่ถูราบใด ทุกขเวทนานี้ต้องมีอยู่ตราบนั้นจะดับไปไม่ได้ แต่แล้วทุกขเวทนาทำไมจึงมีเกิด ๆ ดับ ๆ ทั้งที่จิตทรงความรู้ความเป็นจิตอยู่ตลอดเวลา อกาลิโก มิได้ดับไปด้วยเวทนา เมื่อเป็นเช่นนี้จะถือว่าจิตกับเวทนาเป็นอันเดียวกันนั้น ไม่ฝืนความจริงและไม่อับอายความจริงบ้างหรือ ที่คิดกลืนความจริงให้กลายเป็นของปลอมไปตามความรู้ความเห็นแบบป่า ๆเถื่อน ๆ เช่นนั้น

การแยกแยะ ไม่ว่าแยกแยะกายกับเวทนา หรือแยกแยะจิตกับเวทนา สติกับปัญญาดังหมุ่นตัวอยู่ในวงงานที่ทำ จะส่งออกไปอื่นไม่ได้ เวลานั้นทุกขเวทนาแสดงตัวมากเพียงไร สติปัญญายังพิจารณาไม่หยุดหย่อน เพื่อความรู้จริงในสิ่งที่ประสงค์อยากรู้ อยากเห็นอยากเข้าใจ เวทนาจะกำเริบหรือลดตัวลงหรือว่าจะดับไป ก็ให้รู้ประจักษ์ในวงการพิจารณาเป็นสำคัญ ข้อสำคัญอย่าตั้งความหวังให้ทุกขดับไป โดยที่พิจารณายังไม่เข้าใจความจริงของกาย ของเวทนา และของจิต ว่าต่างอันต่างเป็นความจริงของตนอย่างไรกันแน่ พิจารณาจนเข้าใจทั้งกายทั้งเวทนาทั้งจิต เมื่อเข้าใจด้วยสติปัญญาจริง ๆ แล้ว กายก็สักแต่ว่ากาย ไม่ได้นิยมว่าตนเป็นทุกขเป็นเวทนา เวทนาจึงสักแต่ว่าเวทนาอยู่เท่านั้น ไม่นิยมว่าตนเป็นกายเป็นจิต แม้จิตก็สักแต่ว่าเป็นจิตอยู่เท่านั้น ไม่นิยมว่าตนเป็นกายเป็นเวทนา ดังที่เคยสำคัญแบบสุม ๆ เดา ๆ มาแต่เวลาที่ยังมิได้พิจารณาให้เข้าใจ

พอสติปัญญาพิจารณารอบแล้ว ทุกขเวทนาทั้งหลายก็ดับลงในขณะนั้น ไม่กำเริบต่อไป จิตก็รวมลงอย่างสนิทชนิดไม่รับรู้กันเลย อีกประการหนึ่ง แม้จิตจะไม่รวมลงถึงขั้นดับสนิท แต่ก็มีได้รับความกระทบกระเทือนจากเวทนา คือกายก็จริง เวทนาจึงจริง จิตก็จริง ต่างอันต่างจริง ต่างอันต่างอยู่ตามความจริงของตน ขณะที่ต่างอันต่างจริงนั้นจะได้เห็นความอัศจรรย์ของจิต และเห็นความอาภายของจิตว่า สามารถแยกตนออกจากเวทนาทั้งหลายได้อย่างอัศจรรย์เกินคาด นอกจากนั้นยังเกิดความอาภายต่อความเป็นความตายที่ขวางหน้าอยู่อย่างไม่สะทกสะท้านใด ๆ อีกด้วย เนื่องจากได้เห็นหน้าตาเวทนา ที่เคยหลอกลวงให้กลัวเป็นกลัวตายอย่างประจักษ์ใจแล้วในขณะนั้น คราวต่อไป แม้เวทนาจะแสดงความกล้าหาญสมากมายขนาดใด ใจก็สามารถพิจารณาได้ทำนองที่เคยพิจารณาและ

เข้าใจมาแล้ว การรู้เห็นอย่างนี้แลคือการรู้เห็นสัจธรรม ด้วยสติปัญญาแท้ แม้จะมีผู้รู้เห็น
ชั้นเด็ดขาดฟาดกิเลสให้จมไปโดยสิ้นเชิงก็ตาม แต่กิเลสจะจมมิดหัวไม่มีพื้นได้ ก็ต้องอาศัย
วิธีนี้เป็นเครื่องดำเนินในวาระต่อไป

ท่านผู้ใดกล่าวหาญต่อสู้กับทุกขเวทนาด้วยการพิจารณาตามวิธีนี้ ไม่ยอมถอยทัพพบ
บัลลังก์แบบสิ้นท่า ท่านผู้นั้นต้องกำชัยชนะจากวิธีนี้โดยไม่มีทางสงสัย ทั้งยังจะเห็นรอยพระ
บาทที่พระศาสดากับพระสาวกเสด็จไปอย่างสดๆ ร้อนๆ โดยลำดับและอาจสืมคำว่า
พระองค์ปรินิพพานไปได้ ๒๕๐๐ ปีเศษแล้ว ซึ่งแสนนานก็ได้ เพราะความจริงกับศาสดา
เป็นอันเดียวกัน ศาสดาแท้มิใช่กาลสถานที่บุคคล พอจะเปลี่ยนแปลงทางเห็นว่าเป็น ไกลกันลิบ
ลึกลับเราตั้ง ๒๕๐๐ ปีเศษ แต่ควรทราบว่าเป็นความจริงอยู่ที่ใด ศาสดาก็อยู่ที่นั่น เพราะธรรม
เกิดจากความจริงที่พิจารณาเห็นอย่างเต็มภูมิ ไม่นอกเหนือไปจากนี้

ดังนั้นท่านที่สามารถพิจารณาทุกขเวทนาจนถึงความจริงของกาย ของเวทนา ของจิต
ย่อมเห็นธรรมอย่างประจักษ์โดยลำดับ ซึ่งไม่นิยมกาลสถานที่เป็นเครื่องพิสูจน์ตัดสินเลย
ดังธรรมแสดงไว้ว่า ดูก่อนอนันท์ ถ้าการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมยังมีอยู่ พระอรหันต์
ย่อมไม่สูญจากโลกดังนี้ ซึ่งเป็นพระโอวาทที่ตรัสเพ่งลึนพระกระแสเสียงไปเมื่อสักครู่นี้
เท่านั้น เพราะธรรมของจริงย่อมไม่ขึ้นกับเวลาที่ไหนอะไรเลย แต่จริงอยู่อย่างสม่ำเสมอ ไม่มี
อะไรจะยิ่งใหญ่กว่าความจริงในโลกทั้งสาม

การอธิบายวิธีพิจารณาทุกขเวทนานี้เป็นเพียงโดยย่อ พอเป็นคติแก่ท่านผู้มีนิสัย
ในทางเป็นนักต่อสู้เพื่อภุภาพชาติ ประหยัดความเกิดตาย ไม่ปล่อยให้เร่ร่อนสาดกระจาย
ไปตามภูมิกำเนิดต่างๆ ไม่มีที่สิ้นสุด เพื่อทรงวิมุตติหลุดพ้นไม่กังวลกับกองทุกข์น้อยใหญ่
ทั้งหลายอีกต่อไปเป็นเวลานาน ซึ่งแสนน่ารำคาญและกังวลใจนักหนา ได้นำไปพิจารณาเพื่อ
หาทางออก โดยอาศัยกองทุกข์ในชั้นนี้เป็นหินลับสติปัญญาให้คมกล้า ตามแต่อุปบายจะพลิก
แพลงแก้ไขตนด้วยวิธีต่างๆ ซึ่งมีมากมายเหลือที่จะนำกล่าวได้ละเอียดทั่วถึง เพราะการ
พิจารณาธรรมทั้งหลายเป็นเทคนิคของแต่ละรายจะผลิออกมาใช้เพื่อเปลื้องตน

ใครเป็นนักไคร่ครวญไตร่ตรอง ผู้นั้นจะเจอทางออกจากกองทุกข์ในเรือนจำแห่ง
วิภวสังสาร มีพระนิพพานเป็นที่สถิต มีความสงบสุขเป็นนิจนิรันดร์ แต่ใครกลัวทุกข์ไม่ยอม
พิจารณา ก็เท่ากับสงวนหัวหนามที่ฝังจมอยู่ในฝ่าเท้าไว้ให้กำเริบเป็นหนองและทำความ
เจ็บปวดแสบร้อนนอนกรางไปนาน และอาจทำความกำเริบจนเท้าเสียใช้การอะไรไม่ได้
กลายเป็นคนพิการง่อยเปลี้ยเสียอวัยวะไปได้ ส่วนผู้เห็นภัยรีบถอดถอนหนามออกเสีย แม้
จะเจ็บปวดเพียงไรในขณะนั้นก็ยอมทนเอา แผลก็ในวันจะหาย ความเจ็บปวดก็ไม่ทรมาน
ไปนาน และมีวันจะหายกลายเป็นผู้หมดทุกข์กังวลในวันข้างหน้า เพราะกล้าเผชิญทุกข์เพื่อ
นำสุขมาสู่ตน ท่านผู้นี้ถือว่าสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ตนโดยถูกต้อง ท่านที่กล่าวหาญต่อสู้

พิจารณาทุกขเวทนาในชั้นธัมมิกเช่นกัน แม้ทุกข์จะมีมากน้อยก็สามารถพิจารณาจนรู้ทั่วถึงความจริงทุกส่วน ไม่สงวนไว้เพื่อก่อไฟเผาตนไปนาน คำว่า "นิพพาน" จะเป็นสมบัติอันพึงพอใจในวันหนึ่งแน่นอน หนีไม่พ้น

ท่านว่าทุกข์ควรกำหนดรู้นั้น กำหนดจนรู้ประจักษ์ใจจริง ๆ ดังที่อธิบายมานี้แล ชื่อว่ากำหนดรู้ และละสัจจะทั้งสองคือ ทุกข์กับสมุทัย ด้วยมรรคคือสติกับปัญญาที่ทำงานถอดถอนกิเลสไปพร้อม ๆ ในขณะเดียวกัน ท่านว่าทุกข์ควรกำหนดรู้ สมุทัยควรละนั้น ถ้าไม่นำสติกับปัญญาซึ่งเป็นองค์ของมรรคมากำหนดรู้และละถอนแล้ว จะเอาอะไรมารู้และมาละถอน นิโรธความดับกิเลสกองทุกข์ทั้งหลายจึงจะมีทางดับทุกข์ได้ จำต้องนำสติกับปัญญามาทำงานด้วย ในขณะเดียวกันทุกข์ก็จะดับไปโดยลำดับจนดับสนิทด้วยอำนาจของมรรค จึงเป็นทางแสดงออกได้

การเกี่ยวโยงกันระหว่างสัจธรรมทั้งสี่จึงแยกกันไม่ออก ต้องทำงานเกี่ยวเนื่องกันเหมือนลูกโซ่ตลอดไปแต่ต้นจนวสาน สติปัญญาที่เป็นองค์ของมรรคมีกำลังมากเพียงไร กิเลสชนิดต่าง ๆ ก็ย่อมอ่อนกำลังลงเพียงนั้น แม้นิโรธความดับแห่งกิเลสกองทุกข์ทั้งหลายย่อมค่อย ๆ ดับไปตามกำลังของมรรค จนไม่มีกิเลสกองทุกข์เหลือหลออยู่ภายใน กลายเป็นความบริสุทธิ์ขึ้นมาล้วน ๆ โดยไม่ต้องไปหาจากที่ไหน แต่มีอยู่ที่ใจดวงหมดกิเลสโดยสิ้นเชิงแล้วนั้นแล คำว่าพุทธะแท้ก็หมายความว่า ธรรมะแท้ก็หมายความว่า สังฆะแท้ก็หมายความว่า บริสุทธินี้ คำว่าธรรมคืออะไรก็คืออันนี้แลที่เป็นธรรมแท้ ซึ่งโลกกราบไหว้ไฝฝินมานาน

ท่านผู้ประสพศอยากพบอยากเห็นธรรมแท้คืออะไรอย่างถึงใจ จึงไม่ควรมองข้ามการอบรมใจดวงพร้อมที่จะเป็นธรรมทั้งแท่งอยู่ทุกเวลานี้ การแปลชื่อของธรรมว่าคืออะไร จะแปลจนจรดขอบฝั่งมหาสมุทรทะเลก็ไม่วันหายสงสัยได้ แปลไปกว้างขวางเท่าไร ความสงสัยไม่มีทางสิ้นสุดยุติลงได้ เช่นเดียวกับคนไม่เคยเห็นเพชรนิลจินดา แม้จะถ่ายภาพมาดูจนกองเท่าภูเขา ก็เป็นเพียงภาพของเพชรนิลจินดาอยู่เท่านั้น มิใช่ตัวจริงของเพชรนิลแท้พอจะทำความสงสัยให้หายได้ด้วยการดูภาพนั้นเลย แต่จะทำให้หายสงสัยได้ด้วยการเห็นเพชรนิลอันแท้จริง ฉะนั้นธรรมจึงเป็นธรรมชาติลึกลับเมื่อยังค้นไม่พบ แม้จะอ่านธรรมเรียนธรรมได้มากมายเพียงไร ก็เท่ากับการถ่ายภาพเพชรนิลจินดามาให้คนไม่เคยพบเคยเห็นดูกันนั้นแล จะไม่สามารถตัดความสงสัยได้เลย

การตัดความสงสัยในธรรมว่าคืออะไรเป็นต้นได้นั้น จึงควรเรียนเรื่องของใจซึ่งเป็นเรื่องของธรรมโดยตรง เรียนรู้มากเพียงไรย่อมจะทราบเรื่องตัวของธรรมมากเพียงนั้น จนทราบธรรมโดยตลอดทั่วถึงภายในใจตัวเอง เมื่อทราบประจักษ์กับใจโดยสมบูรณ์แล้ว ย่อมสิ้นสงสัยลงในทันทีทันใด และสิ้นสงสัยตลอดกาล คำว่าธรรมคืออะไร ก็คือสิ่งที่รู้ ๆ เห็น ๆ อยู่กับใจนี้เอง จะเป็นอะไรอื่นมาจากไหน แต่ทั้งที่รู้้อย่างเต็มใจ เวลาจะอธิบายให้ถูกต้อง

ตามความจริงของธรรมเท่านั้น ไม่มีทางอธิบายได้เลย เพียงเปรียบ ๆ เปรย ๆ ไปอย่างนั้นเอง เหมือนเวลาเกิดคันภายในลำคอขึ้นมา ไม่ทราบจะเกาอย่างไรให้ถูกกับจุดที่คันนั้นได้ เกาเท่าไรก็เกาได้แต่ภายนอก ส่วนภายในที่คันจริง ๆ เกาไม่ได้ เกาไม่ถูก ทั้งที่รู้จุดที่คันอยู่อย่างเต็มใจจะนั้น

ดังนั้นคำว่าธรรมจึงเป็นธรรมชาติละเอียดสุขุมมากในความรู้สึกทั่ว ๆ ไป และมีผู้สงสัยโต้ถามกันอยู่ตลอดมา แต่ก็ไม่มีท่านผู้ใดสามารถอธิบายให้เป็นที่เข้าใจพอหายสงสัยได้ตลอดมา และยังแน่ใจว่าตลอดไปอีกเช่นกัน ท่านนักปฏิบัติที่ทรมานตนด้วยความเด็ด ๆ เผ็ด ๆ ร้อน ๆ เช่น การนั่งต่อสัปดาห์ทุกขเวทนาด้วยสติปัญญาไม่ท้อถอย มักเจอธรรมดวงที่แปลกยาก ๆ อธิบายยาก ๆ เร็วกว่าธรรมดาที่ควรจะเป็น โดยมากครูอาจารย์ที่ได้ธรรมเด็ด ๆ จัง ๆ มาสอนหมู่ชน ท่านมักได้ด้วยวิธีดังกล่าวเป็นส่วนมาก มากกว่าได้โดยทางธรรมดาที่ค่อย เป็นค่อยไป แม้เวลามาสอนผู้อื่นก็มักจะสอนตามนิสัยที่ท่านเคยฝึกอบรมมา คือสอนชนิดเผ็ด ๆ ร้อน ๆ ทั้งกิริยาอาการและสัมผัสของอรรถธรรม มันกลมกลืนกันไปในขณะที่เดียวกัน ดังท่านอาจารย์มั่นเป็นตัวอย่าง แต่ผู้ตั้งใจต่ออรรถธรรมจริง ๆ ฟังแล้วถึงใจ ได้ผลผิธรรมตาอยู่มาก

ผู้เขียนเป็นคนปามีนิสัยหยาบมาดั้งเดิม จึงชอบการแสดงแบบนั้นมาประจักษ์ไม่จิตจาง ก็เลศสงสัยหยาบอยู่มากจึงชอบของแข็ง ๆ ตีเอา ๆ ใจรู้สึกหมอบง่ายไม่กล้าล้าพองผยองตัวยุยงนัก เหมือนที่เคยเก่งกาจฉลาดกว่าครูตอนที่ยังไม่เคยพบของแข็งของคมลับเขก ท่านอาจารย์มั่นท่านรู้นิสัยคนเก่งไม่ได้เรื่องได้ราว จึงมักหมอบแต่เครื่องดัดสันดานเจ้าบอนนี้ให้เสมอมา แทนที่จะยื่นผลไม้ลูกหอมหวานให้ เมื่อถูกยาสานสำคัญ ๆ หนัก ๆ เข้าเพียงได้ยินเสียงและได้ยินชื่อท่านเท่านั้น เจ้าบอนนี้วิ่งหาที่หมอบหลบซ่อนเร็วยิ่งกว่าลิง ซึ่งเป็นเรื่องที่ตีสเยียมและเหมาะสมเสียเหลือเกิน แม้ทุกวันนี้เจ้าบอนนี้ยังกลัวท่านอยู่ เลยไม่หาญโดดกึ่งนั้นกึ่งนี้อย่างโลดโผนนัก เพียงระลึกถึงท่านก็หมอบราบทันที

ท่านที่ชอบเที่ยวหาที่เด็ด ๆ เป็นที่บำเพ็ญหนึ่ง ท่านที่ชอบนั่งอยู่ในที่เปลี่ยว ๆ น่ากลัวหนึ่ง ท่านที่ชอบอดอาหารเพื่อเร่งความเพียรอย่างถึงใจหนึ่ง ท่านที่ชอบนั่งสมาธินาน ๆ และต่อสู้กับทุกขเวทนาด้วยสติปัญญาหนึ่ง และท่านที่ชอบฝึกทรมานตนด้วยวิธีต่าง ๆ เหล่านี้ เวลาสนทนาธรรมภายในกับท่านรู้สึกอัศจรรย์ใจอย่างบอกไม่ถูก ธรรมที่ท่านเล่าให้ฟังแต่ละครั้ง เป็นธรรมที่เกิดจากจิตใจจริง ๆ ทั้งแปลก ทั้งพิสดาร ทั้งอัศจรรย์ หาฟังได้ยาก ดูกิริยาท่าทางเคร่งขรึมสำรวมเป็นที่น่าขยาดครั่นคร้ามอยู่ภายใน สมกับธรรมที่ท่านระบายออกอย่างแท้จริงและน่าเลื่อมใสอย่างลึกซึ้ง แต่กับบุคคลทั่ว ๆ ไป ท่านทำตัวเหมือนคนโง่ที่ไม่รู้อรรถธรรมอะไรเลย พูดน้อยไม่ชอบสังคมกับใคร ชอบอยู่ลำพังคนเดียว ชอบไปคนเดียว ไม่ชอบเทศน์ชอบสนทนากับใคร เหมือนไม่รู้อะไรเสียจริง ๆ

แต่กับผู้สนิทสนม เวลาทำนพุด ฟังแทบไม่ทัน ธรรมไม่ทราบไปเอามาจากไหน ไหลออกมาเหมือนน้ำเหมือนท่าไม่มีอัดมีอัน พุดไม่ค่อยซ้ำซาก วันหนึ่งได้เรื่องหนึ่งมาพุด อีกวันหนึ่งได้เรื่องหนึ่งมาสนทนา ซึ่งเป็นธรรมภายในล้วนๆ เมื่อคิดเตตามความรู้สึกแล้ว ท่านน่าจะรู้ธรรมภายในใจเรื่อย ๆ ในวันเวลาหนึ่ง ๆ สมกับเป็นผู้มีความเพียรกล้าไม่กลัวตายไม่หยาบป้าช้า ถึงกาลเวลาแห่งชีวิตสังขารที่ไหน คงสลัดทิ้งอย่างไม่อาลัยเสียตายเลย ผิดกับคนทั้งหลายมาก รวพากับดิน การขบฉันทักง่าย อะไร ๆ ได้ทั้งนั้น การพักอยู่หลับนอน ก็ง่าย การไปก็ง่ายไม่ห่วงหน้าห่วงหลัง กันเบา หูไว ใจเด็ดราวกับผึ้งเพชรไว้ในใจ เวลาเข้าทางจกรรมแล้วก็ชั่วโม่งก็ไม่ออกมา

ไม่ว่ากลางวันหรือกลางคืน ประกอบความเพียรเหมือนคนมีราตรีเดียวเสมอกัน เวลาเข้านั่งสมาธิภาวนา ร่างกายเป็นเหมือนหัตถ์ต่อ ก็ชั่วโม่งไม่ยอมมลุกจากที่ ทำแบบให้เกิดความอัศจรรย์แก่เราผู้ได้เห็นได้สัมผัสเสียทุกอย่างไม่มีทางต้องติ และเป็นคติตัวอย่างอันดี ทุก ๆ อิริยาบถ เมื่อเป็นเช่นนั้นกิเลสจะมีจำนวนที่พ้นก็ล้านตัว ก็พลอยถูกทำลายด้วยความเพียรทำต่าง ๆ นอนตายกองกันอยู่ในที่ต่าง ๆ กองเท่าภูเขาเป็นแน่ ถ้าเป็นเหมือนด้านวัตถุ คือตายอยู่ในทางจกรรมบ้าง ตายอยู่ที่นั่งสมาธิภาวนาบ้าง ตายอยู่ใต้ร่มไม้ชายเขาบ้าง ตายอยู่บนหินดานกลางเขาบ้าง ตายอยู่ตามหินผาหน้าถ้ำบ้าง ตายอยู่เงื้อมผาป่าไม้บ้าง ตายอยู่ตามป่าช้าป่าช้าบ้าง ตายอยู่ในที่นึ่งที่ยืนที่เดินทำความเพียรบ้าง ตายอยู่บนที่นอนหมอนมุ้งบ้าง

ทั่วบริเวณสถานที่ทำความเพียรต่าง ๆ ถ้ากิเลสเป็นตัวเป็นตนเหมือนสัตว์เหมือนคน ก็คงเป็นป่าช้าที่น่ากลัวมาก มีทั้งผีดิบผีสดผีตายเก่าตายใหม่ และตายด้วยการถูกทำลาย เพราะความเพียรวิธีต่าง ๆ จนไม่ชนะจะเผาะจะฝังซากศพนั้นเลย ถูกผู้เป็นนักกลัวผีไปเจอเข้า น่ากลัวจะไม่มีลมหายใจวิ่งกลับไปบ้าน เพราะผีกิเลสชนิดต่าง ๆ ถูกสังหารทำลายด้วยน้ำมือของท่านผู้กล้าตายในสงครามแห่งวิภูวนามากต่อมาก รวมทั้งตายเก่าตายใหม่ ตายทับตายถมตายเกลื่อนกลาดบาดตา สลดใจที่ไม่เคยพบเคยเห็นมาในชีวิตจนประมาณไม่ถูก แต่ท่านผู้สังหารกิเลสชนิดต่าง ๆ ด้วยความเพียร ท่านกลับเป็นผู้สบายหายกังวลหม่นหมอง สนุกครองมหาสมบัติภายในอันประเสริฐแต่ผู้เดียว ไม่มีอะไรเข้าไปเกี่ยวข้องกับภายนอก ซึ่งมีมากมายเพียงไร คอยแต่จะหลุดมือหายไปด้วยเหตุต่าง ๆ ทั้งจากตัวเองเป็นผู้ทำลายสังหาร ทั้งจากโจรจากมาร ซึ่งมีมากกว่าตาสับปะรด

นอนก็เป็นทุกข์ นั่งก็เป็นทุกข์ เพราะการคอยระวังรักษา แม้เช่นนั้นยังกลับเป็นภัยแก่เจ้าของอีกด้วย ดังธรรมท่านว่า โลโก ธมฺมานํ ปริปนฺโน ความโลภเป็นภัยแห่งธรรม คือความสงบเย็นทั้งหลายดังนี้ ผู้มีความโลภเข้าครองเป็นเจ้าอำนาจาสนาบนหัวใจแล้ว ธรรมคือความสงบสุขย่อมไม่มีทางเจริญงอกงามในใจได้ ต้องถูกความโลภทำลายหายสูญ

เกลี้ยงไม่มีเหลือหลออยู่ได้ ฉะนั้นผู้หวังความผาสุกเจริญใจด้วยธรรมเป็นที่จืดแฉะพักพิง
จำต้องสำนึกตัวกลัวความโลภอันเป็นตัวมหาวินาศ และทำความเข้มงวดกวดขันมันที่คอย
ทำลายธรรมภายในใจอยู่ทุกเวลา อย่าปล่อยให้เป็นเจ้าอำนาจ ซึ่งอาจถึงขนาดทำให้ตาย
ทั้งเป็นก็ได้ ถ้าเผลอตัวมัวสุขกับมันมากนัก

ความโลภตัวนี้ถ้าเป็นสัตว์ก็คือสัตว์ตัวคอยทำลายโลก ไม่เคยทำคุณให้แก่ใครแม้แต่
น้อยเลย ถ้าเป็นเชื้อโรคก็เป็นชนิดที่โลกขยาดครั่นคร้ามมาก ยากจะรักษาให้หายได้ ถ้าลง
ได้เกาะกินรายใดเข้าแล้ว เป็นโรคชนิดที่ผู้นั้นต้องหมดหวังทั้งที่ลมหายใจยังมีอยู่ เพียงรอ
วันเวลาที่วาระสุดท้ายปลายแดนของชีวิตจะสิ้นลงเท่านั้น อย่างอื่นที่โลกต้องการนั้นไม่มีหวัง
จากโรคพรรค์นี้ ดังนั้นผู้หวังสารคุณเป็นเครื่องหนุนเพื่อความอยู่รอดปลอดภัยหายใจเต็ม
ปอดทั้งปัจจุบันและอนาคต จึงควรเริ่มคิดนึกตรึกตรองเพื่อเห็นโทษของมันที่บรรจุนิเวศ
อย่างเต็มตัว ยิ่งกว่าวัตถุระเบิดเครื่องทำลายเป็นไหนๆ เพราะวัตถุเครื่องทำลายต่างๆ
โดยมากเวลาแสดงตัว ย่อมมีเสียงสะท้อนสะท้อนสู่คำรามให้ปรากฏพอโลกได้ทราบฤทธิ์
ของมัน และเกิดความกลัวรีบพากันหาที่หลบซ่อนจนสุดวิสัยที่จะตะเกียกตะกายเพื่อหลบ
ภัยเอาตัวรอดได้

ส่วนความโลภออกแสดงตัว มิได้ทำแบบนั้น แต่ชอบวางกับดักไว้อย่างลึกลับใน
หัวใจคนทุกชาติชั้นวรรณะ แม้พระณเรศซึ่งก็ไม่เลือกหน้าว่าจะเกรงขามบ้างเลย ถ้าหัวใจ
ต่ำทรามพอมันคว้าได้ต้องคว่ำมาขยี้ มาเป็นเครื่องมือ มาเป็นคณงานของมันทันที และตั้ง
โรงผลิตลงที่หัวใจดวงนั้น บังคับบัญชาใจผู้ที่มันฝึกลอบรุมมาจนเชี่ยวชาญคล่องแคล่ว ให้
ออกทำงานคิดหารายได้ร่ำรวยด้วยอุบายวิธีต่างๆ จะได้มาด้วยวิธีผิดๆ พลาดๆ ฉลาดแฉะ
โกงใดๆ เป็นเอาทั้งนั้น ขอแต่ให้ได้มากเป็นที่พอใจของนายผู้ตั้งรายรับรายจ่ายไว้สูง จนใจ
ที่มีความระลึกรู้บุญบาปอยู่บ้าง บรรตามมนุษยธรรมทั่วๆ ไปไม่สามารถอาจเอื้อมทำลงได้

มันมอบหน้าที่ให้พนักงานตัวโปรดสำคัญคือใจ เป็นผู้ดำเนินงานคิดค้นและสั่งเสีย
กิจการต่างๆ ออกทางกายทางวาจา ให้เที่ยวแสวงหารายได้คนละทิศละทาง ทั้งใกล้และไกล
ทั้งในและนอก ทั้งทางน้ำและทางบก ทั้งกลางวันและกลางคืน ทั้งยืนทั้งเดิน ทั้งนั่งทั้งนอน
เว้นแต่เวลาหลับ ตามสถานที่ต่างๆ ที่เห็นว่าเหยื่อชุกชุมมาก ทั้งกอบโกยทั้งไร้ยางอายลงบน
หัวคนไม่ว่าหน้าว่าเป็นใคร ทั้งกล้าคิดกล้าพูด กล้าทำได้ที่แรงที่ลับ ไม่มีกระดากอายว่า
ใครจะตำหนิติเตียนและเกลียดชังหน้าหรือเคียดแค้นเพียงไร ขอให้ได้ตามคำสั่งของ
มหาอำนาจ คือ โลภ ธมฺมานํ ปริปนฺโน ก็เป็นที่พึงพอใจ

การเก็บรักษาไม่ยอมให้รั่วไหลไกลมือฉนั้น นายโลภต้องสั่งเก็บแบบไม่คิดว่าโลก
กว้างแสนกว้างจะมีที่เก็บหรือไม่ แต่เก็บสั่งสมเสียจนลืมนึกว่า "เรานี้จะฝันเป็นคนอยู่ค่าฟ้า
ทำทลายความตายตลอดไป หรือเป็นคนมีป่าช้าเหมือนมนุษย์ทั่วๆ ไป หรือเป็นคนประเภท

ไหนกันแน่" เพราะมันร้ายมนต์ปิดหูปิดตาและปิดใจไว้อย่างมิดชิด ชนิดไม่ให้มีโอกาสนึกเลื่อมมองดูหน้าตามัน ว่ามีความลึกลับคมในประการใดบ้างเลย แม้อาการของความโลภที่พาให้แสดงตัวออกมา ก็ไม่มีท่าทางที่น่าดูเลย ไม่ว่าจะพาให้มนุษย์เพศวัยใดแสดง หรือคนชาติชั้นวรรณะใดมีอำนาจมากนักน้อยเพียงไรแสดง ไม่เป็นที่น่าดูเอาเลย นอกจากน่าเกลียด น่าเอือมระอา น่าโลกจะแตกบรลัยไปถ่ายเดียวเท่านั้น เพราะไฟแห่งความโลภระเบิดเผาผลาญทรมกตัวอยู่ไม่ได้

เพราะเหตุดังที่รู้ๆ เห็นๆ กันอยู่อย่างเต็มตาเต็มใจไม่ปิดบังลี้ลับนี้แล ธรรมของพระพุทธเจ้าจึงควรได้รับรองยืนยันส่งเสริมว่า เป็นสวากขาตธรรมที่ตรัสไว้ชอบแท้ ดังความโลภที่ธรรมท่านแสดงไว้ว่าเป็นอันตรายแก่ความสงบสุขของบ้านเมือง ที่ท่านว่าความโลภเป็นภัย ก็มีได้ทั่วไปเพียงวันนี้และวานนี้เท่านั้น แต่ธรรมนี้เคยปรากฏแก่โลกมานานพร้อมกับศาสนาที่น่าออกประกาศสอนโลก โลกจึงพอทราบหรือพอเดาได้ว่า ความโลภนี้เคยเป็นภัยแก่โลกมานานเช่นเดียวกับธรรมที่สอนไว้เป็นเวลานาน จึงควรรู้สึกโทษของมันบ้างแม้ชั่วขณะฟ้าแลบ ก็ยังจะมีความสงบสุขชั่วระยะหนึ่ง ไม่มีติดปิดตาอยู่ตลอดเวลาไป

ภัยตัวโลภนี้ไม่เคยทำคุณให้แก่ผู้ใดแต่ไหนแต่ไรมา แม้ใครจะชมมันว่าดีทั่วโลก แต่ผลจะไม่เป็นไปตามความคิดความคาดหมายของใครทั้งสิ้น ต้องเป็นไปตามแผนของมันที่เคยเป็นมาตั้งแต่เดิมอันตายตัวไม่มีการเปลี่ยนแปลง นักปราชญ์ท่านฆ่าความโลภตัวอุบาทว์ได้แล้วท่านอยู่เป็นสุข ผิดกับพวกเราที่ต่างพากันส่งเสริมความโลภให้เจริญ และมีอำนาจยิ่งขึ้นจนแทบจะไม่มีโลกให้มันอยู่ ถ้าเป็นวัตถุเช่นกับวัตถุทั้งหลาย ต้องล้นโลกไม่มีที่เก็บเลย เพราะต่างคนต่างผลิต ต่างคนต่างนำออกใช้อย่างออกหน้าออกตา จนล้นล้นในความสะดวกสบายภูมิมนุษย์ของตัว ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นภูมิที่สูงส่งด้วยความฉลาดและศีลธรรม แม้จะแสวงหาทรัพย์สมบัติมาได้กองเท่าภูเขา เพราะอำนาจแห่งความโลภที่ผิดทางเป็นผู้บังคับจุดลากให้ทำ ก็หาความสุขมิได้ ตลอดวันตายก็ตายไปเปล่าๆ ฝ้าแต่กองทุกข์ที่ความโลภพาชวนขายสร้างไว้อย่างมากมาย ความเป็นสิ่งที่น่าสลดนี้ ถึงตัวเองไม่นึกกลัว คนอื่นๆ ก็นึกกลัวแทน เพราะมิใช่เป็นสิ่งที่ควรกลัวหาญ บทเวลาเผาผลาญ มันเผาผลาญจริงๆ ไม่เว้นหน้าใคร

เท่าที่โลกทั้งส่วนย่อยส่วนใหญ่ปรากฏเป็นความเดือดร้อนขึ้นทุกวัน แทบพูดได้ว่าเป็นทวีคูณ ก็เพราะความโลภนั้นแลเป็นตัวจักรสำคัญที่ทุกสิ่งจะพึงหมุนตามอย่างยังตัวไม่ได้ จะมีอะไรที่ไหนมาเป็นตัวทรงอำนาจราชศักดิ์ให้โลกต้องหมุนตามจนไม่เป็นตัวของตัวอยู่ตลอดมา ยิ่งกว่าความโลภที่ได้รับเสกสรรปั้นยอให้เป็นเจ้าใหญ่นายโตบนหัวใจคนอยู่เวลานี้ คำว่าเจ้าตัวโลภนี้ มันโลภได้ทุกสิ่งทุกอย่างไม่เลือกหน้าว่าเป็นอะไร ขอแต่ให้มันพอใจ แม้พระจันทร์บนฟ้ามันก็บังคับให้ขึ้นไปจับจองปึกธงบ่งบอกว่าเป็นเจ้าของได้ ไม่

เกรงกลัวและอายุใครจะหัวเราะเยาะเอาบ้างเลย คือกิเลสถามมันก็ไม่กลัว วัตถุถามมันก็ไม่ถอย ถ้าลงได้ชอบใจแล้วมันโลภอย่างไม่มีเมืองพอ ตายเป็นตาย สู้เสมอไม่มีถอย แม้จะมีเครื่องบำรุงบำเรอแวดล้อมอยู่อย่างพอกพูนทับถม จนมองไม่เห็นตัวมัน มันก็ไม่กลัวหนัก ถึงหลังจะหักมันก็สู้ก็แบก ไม่มีคำว่ากลัวว่าถอย

คำว่าถอยหรือพอที่เอ่อกับเรื่องทั้งหลายพรรคนี้เป็นไม่ปริปากพูด เพราะท้องมันมิได้หุ้มด้วยหนังด้วยเนื้อเหมือนท้องคนท้องสัตว์ แต่หุ้มด้วยความโลภไม่มีเมืองพอดีชนิดเดียวกัน มันจึงอยู่ด้วยกันไปด้วยกันสู้ด้วยกันได้อย่างพอตัว ชนิดถึงไหนถึงกัน ไม่กลัวว่าท้องจะแตกหลังจะหักตัวจะตายและขายหน้าไม่มีขึ้นดี สิ่งที่ต้องใจมีเท่าไร มันเที่ยวเก็บกวาดมาไว้เต็มหัวใจ ถ้าใจเป็นเหมือนภาชนะอื่นๆ ต้องแตกเป็นผุยผงไปนานแล้ว แต่ใจเป็นนามธรรมอันเหนียวแน่นแก่นทนทานต่อภาวะทั้งหลาย จึงพอทนอยู่ได้ไม่บรรลัยไปกับสิ่งก่ดถ่วงทำลายทั้งหลายซึ่งมีอยู่กับใจเป็นประจำ แม้เช่นนั้นเรายังไม่สะดุดใจคำนึงถึงความสำคัญของจิต ยิ่งกว่าคำนึงถึงสิ่งทำลายทั้งหลาย

ฉะนั้นใจแม้เป็นสิ่งที่รับทำประโยชน์แก่เราอย่างมหาศาล จึงมักถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามยถากรรม ไม่ค่อยมีผู้สนใจเหลียวแลบ้างเท่าที่ควร แต่สิ่งที่เป็นข้าศึกต่อใจนั้นมักจะได้รับความยกย่องชมเชยจากคนทุกชั้น สิ่งนั้นจึงนับวันเพิ่มความฉลาดแหลมคม และฉลาดใจให้เกิดความชอกช้ำต่ำทรมานลงไปทุกที ไม่มีเวลาเป็นอิสระได้แม้ชั่วระยะหนึ่ง พอให้ทราบได้ว่าขณะนี้ป็นโอกาสของใจที่พอมีความสงบสุขบ้างจากการก่ดถ่วงต่างๆ สมกับใจเป็นใหญ่และมีสาระสำคัญในตัวเราตัวท่านทั่วโลกดินแดน แทนที่จะเป็นเช่นนั้นบ้าง แต่ใจกลับเป็นผู้ยอมรับเสวยผลทนทุกข์อยู่เป็นนิจ ทั้งที่มีสมบัติเงินทองมากแทบไม่มีที่เก็บรักษา ซึ่งหามาเพื่อบำรุงความสุขทางกายทางใจ แต่ไม่สามารถนำมาบำบัดเยียวยาพอมีความสุขได้บ้างเท่าที่ควร ไม่ทุกข์ร้อนจนไม่มีวันกำหนดปลดปล่อยเสียบ้าง

ปฏิบัติที่พระอรุณธรรมฐานท่าน พยายามตะเกียกตะกายเพื่อความหลุดรอดด้วยวิธีต่างๆ ดังที่ท่านกำลังอ่านอยู่ขณะนี้ นอกจากเกี่ยวกับกิเลสตัวอุบาทว์เหล่านี้เป็นเหตุให้ท่านต้องทนทุกข์ทรมานด้วยข้อปฏิบัติเพื่อกำจัดมันแล้ว ก็ยังมองไม่เห็นที่ท่านทำเพื่ออะไร ที่พอทราบและมาลงนี้ก็ล้วนแต่อุบายวิธีท่านผู้หวังเล็ดลอดจากบ่วงมารที่กล่าวมา ท่านพยายามเลือกคลานตามสติกำลังความสามารถของแต่ละท่าน ดังที่เห็นความแตกต่างกันในวิธีดำเนิน องค์หนึ่งหนักไปในทางหนึ่ง องค์ที่กำลังพรรณนาเรื่องท่านยังไม่จบ คือ องค์ชอบนั่งสมาธินานๆ เป็นเวลาหลายชั่วโมงเพื่อรู้แจ้งทุกขเวทนาในกายในใจ แต่เผอิญมีเรื่องกิเลสตัวโลภเข้ามายุ่งในวงการ จึงได้หิวยกขึ้นแสดงพอหายเพ้อบ้างตามนิสัยคนมักเพ้อ แล้วจึงได้ย้อนกลับมาแสดงเรื่องท่านต่อไปอีก หวังว่าท่านผู้อ่านคงทราบคนมีนิสัยชอบเซตได้ดีและให้อภัยตามเคย

เท่าที่ทราบมา ในวงปฏิบัติ พระธุดงค์ที่ท่านชอบฝึกกรรมานตนด้วยการนั่งนาน ๆ นั้นรู้สึกมีมากองค์ เช่นเดียวกับวิธีอื่นมีการผ่อนอาหารหรืออดอาหารเป็นต้น โดยท่านให้เหตุผลว่า การนั่งนานมิได้นั่งเพื่อต่อสู้กับทุกข์เวทนาแบบตื้อที่ไม่ใช้หวัคคิดปัญญา แต่นั่งด้วยการใช้หัว สู้ด้วยหัวคือสติปัญญาเป็นต้น หัวคคิดปัญญาเพื่อรู้แจ้งเวทนาทั้งหลาย อันเป็นหลักสัจธรรมซึ่งมีอยู่ในภายในจิต การกำหนดทุกข์เวทนาด้วยวิธีเปลี่ยนอิริยาบถต่างๆ นั้น ท่านว่าเมื่อพิจารณาแล้วเป็นเรื่องเรากลัวทุกข์ต่างหาก มิใช่เรื่องสู้เพื่อรู้ทุกข์ เพราะอิริยาบถปิดบังทุกข์ไม่สามารถมองเห็นทุกข์ได้อย่างประจักษ์พอเชื่อตัวเองได้ในคราวจำเป็น

การรู้เห็นความจริงในสัจธรรมมีทุกข์เป็นต้นนั้น รู้เห็นด้วยการต่อสู้ในเวลานั่ง รู้สึกว่ารู้เห็นอย่างถึงเหตุถึงผลถึงจิตถึงใจจริงๆ เป็นที่แน่ใจและเชื่อตัวเองได้ทั้งปัจจุบันและอนาคต ไม่สะทกสะท้านหวั่นไหวต่อทุกข์เวทนาแม้จะมีความกล้าหาญเพียงไรในเวลานั้น ตลอดวาระสุดท้ายคือความตาย ที่เคยหวาดกลัวมาประจักษ์ก็ไม่มีกลัว เพราะการกลัวตายกับกลัวทุกข์ขึ้นอยู่ในจากอันเดียวกัน ซึ่งเป็นการฝืนความจริงอันเกิดจากการพิจารณาไม่รอบคอบตามหลักความจริง เมื่อพิจารณารอบคอบจนเห็นความจริงในทุกข์และความจริงในคำว่าเกิดว่าตายอย่างถึงใจแล้ว จะกลัวลมกลัวแล้งไปหาประโยชน์อะไร

เพราะตามธรรมชาติของธาตุสี่ คือดิน น้ำ ลม ไฟ ประชุมกันในร่างกายและสภาพของใจแล้ว ต่างก็เป็นธาตุดั้งเดิมและเป็นของไม่ตายด้วยกัน เป็นเพียงเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยเท่านั้น คือ ธาตุสี่เมื่อสลายจากส่วนผสมแล้ว ก็ลงไปสู่ธาตุเดิมของตนอยู่เท่านั้น มิได้ฉิบหายไปไหน ส่วนใจก็เป็นใจอยู่ตามเดิม ทั้งที่อาศัยอยู่ในร่างคนร่างสัตว์ชนิดต่างๆ ในสามภพ ทั้งที่มีได้อาศัยอยู่ในร่างใด ๆ เช่นใจของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระชีนาสพทั้งหลาย ที่เป็นใจบริสุทธิ์ล้วนๆ แล้ว จึงไม่ควรจะกลัวที่หาเหตุผลกลไโกะไรมิได้ ซึ่งเป็นเรื่องก่อกวนจิตใจให้ฟุ้งเพื่อขุ่นมัวไปเปล่า ๆ เพราะความคิดนั้นเป็นสาเหตุ

การรู้เห็นสัจธรรมในขณะนั่งพิจารณาต่อสู้กับสติปัญญานั้น ทำให้เกิดความรู้เห็นผลรวดเร็วผิดธรรมดาที่ควรจะเป็น เมื่อได้รู้เห็นแล้วเป็นเครื่องฝังใจและยืนยันในตัวอย่างมั่นคงตลอดไป แม้จะไม่สามารถพิจารณาเห็นความจริงดังที่เคยเห็นแล้วทุก ๆ ครั้งไปก็ตาม แต่สิ่งที่เคยรู้เห็นแล้วย่อมไม่กลับกลายเป็นอื่น คงเป็นความจริงอยู่ภายในใจตลอดไป นอกจากจะทำให้ชำนาญและกว้างขวางในความจริงส่วนละเอียดยิ่ง ๆ ขึ้นไปจนรู้เท่าและปล่อยวางได้โดยสิ้นเชิงเท่านั้น ฉะนั้นการพิจารณาทุกข์เวทนาที่เกิดขึ้นในเวลานั่งนาน ๆ ก็ดี ในเวลาเจ็บไข้ได้ทุกข์ก็ดี จึงเป็นทางให้รู้เห็นสัจธรรมอย่างเปิดเผยได้โดยไม่มีปัญหาสำหรับท่านที่เป็นนักต่อสู้ด้วยสติปัญญาจริงๆ แต่ทุกข์เวทนาทั้งหลายย่อมไม่เกิดประโยชน์แก่รายที่ท้อแท้อ่อนแอแบบบ่นให้ทุกข์หายไปตามใจชอบ โดยมีได้พิจารณาเพื่อหาทางออกอะไรเลย ทุกข์ยังจะเป็นภัยแก่ผู้นั้นเพิ่มขึ้นโดยลำดับที่คิดฝืนความจริง

ดังนั้นทุกข์แม้จะเป็นของมีอยู่ในคนและสัตว์ทั่วหน้ากัน จึงไม่ค่อยมีใครสามารถ
ถือเอาประโยชน์จากทุกข์นั้นได้ โดยมากก็มักคว้าเอาทุกข์ที่ไม่พึงปรารถนานั้นๆ มาเผาผลาญ
ตัวเองด้วยความคิดฟุ้งซ่าน แทนที่จะพิจารณาเพื่อนำทุกข์สมุทัยออกจากกายจากใจตาม
ส่วนที่ควรแก้ฐานะ ดังที่ศาสนาสอนไว้

พระอุดมกรรมฐานท่านมีความรู้ความเห็นผิดกับคนทั้งหลายอยู่มาก ดังปฏิบัติที่นำมาลงเป็นเรื่องเป็นแขนงตามที่ท่านเคยดำเนินมา นับว่าเป็นสิ่งที่น่าคิดอยู่มาก ทั้งนี้จะว่าเป็นความคิดเห็นและการปฏิบัติที่ออกนอกกลุ่มนอกทางก็ไม่ถนัดใจ เพราะหลักปฏิบัติที่ท่านดำเนินนั้นเข้ากับหลักความจริงคือสังขธรรมได้อย่างสนิท ไม่มีที่น่าต้องติ จะว่าปฏิบัติเพื่อความอวดตัวเยอหยิ่งก็ไม่ใช่ เพราะท่านมิได้มีเจตนาเกี่ยวกับเรื่องภายนอก แต่เป็นเจตนาเพื่อฝึกกรรมฐานตนโดยเฉพาะเท่านั้น แม้ผลที่ได้รับก็ถูกต้องตามความมุ่งหมายของธรรม คือรู้สังขธรรมอันเป็นหลักใหญ่ของศาสนา ท่านอาจารย์มั่นเองซึ่งเป็นอาจารย์ของพระกรรมฐานสายนี้ ท่านก็ดำเนินแบบนี้ และอบรมสั่งสอนสาธุศิษย์ตามที่ท่านเคยดำเนินมา มีการสอนให้เป็นนักต่อสู้เพื่อรู้ทุกขเวทนาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นต้น

สำหรับผู้เขียนเองไม่มีสติปัญญาสามารถจะนำไปปฏิบัติต่าง ๆ ของท่านมาวินิจฉัย เป็นเพียงคิดไปตามประสาวา ถ้าเรามีความอาจหาญสามารถต่อต้านกับกิเลสกองทุกข์ใน ชั้นในจิตของตนได้อย่างท่าน ปานนี้ น่าจะพ้นทุกข์ไปถึงไหนแล้ว คงไม่เป็นคนรุ่มร่ามทรมาน ความคิดไหวพริบปัญญาดังที่เป็นอยู่เวลานี้ ซึ่งนารำคาญตัวเองเหลือประมาณ การพูดการ เขียนเรื่องของท่านผู้อื่นนั้น เมื่อทราบเรื่องของท่านย่อมพอพูดพอเขียนได้ แต่สำคัญที่เป็น คนจนปัญญาของตัวแบบพูดไม่ออกเขียนให้ใครฟังใครอ่านไม่ได้ จึงได้แต่นำเรื่องท่านผู้อื่น มาเขียนลงให้ท่านผู้อ่านทราบซึ่งอาจเป็นประโยชน์บ้างเท่านั้น เพราะคนเราต่างมีนิสัย วาสนาลิกลับอยู่ภายในไปคนละแง่คนละทาง ท่านจึงสอนไม่ให้ประมาทกัน

ท่านผู้อ่านทั้งหลายทั้งหญิงทั้งชายย่อมมีวาสนาบุญญาภิสมภารมาก หรือมากกว่า พระอัฐมคัมภีร์ที่เป็นเจ้าของเรื่องและผู้เขียนราวฟ้ากับดินราวหินกับเพชร แต่ใครก็ไม่อาจทราบได้ เท่าที่ตะเกียกตะกายเขียนนี้ก็โดยคิดไปทำนองมหาเศรษฐีมีเงินเป็นล้านๆ ย่อมไม่อาจแยกตนออกจากคนใช้ในบ้านได้ จำต้องติดต่อใช้สอยเขาอยู่เรื่อยไปในกิจการต่างๆ ทั้งที่ตนก็เป็นเศรษฐี นี่ก็คิดว่าคนนั้นได้เรื่องหนึ่งคนนี้ได้เรื่องหนึ่ง มาเล่าสู่กันฟังเพื่อถือเอาประโยชน์ตามที่เห็นควร เช่นเดียวกับเศรษฐีถือเอาประโยชน์จากคนใช้ในบ้านฉะนั้น ท่านที่อ่านและถือเอาประโยชน์จากวิธีการที่พระท่านปฏิบัติต่อกิเลสของตนก็น่าจะได้รับประโยชน์บ้างพอควร

เพราะกิเลสชนิดต่างๆ ที่มีอยู่กับพระย่อมเป็นชนิดเดียวกันกับที่มีอยู่ในมนุษย์หญิงชายทั่วไป เราจึงพอมีทางคิดดัดแปลงแก้ไขกิเลสชนิดโลดๆ โผนๆ ชอบโดนเรื่อนั้นชอบ

ชนเรือน้อยอยู่เสมอ ให้อยู่ในความพอเพียงตามใจได้บ้าง ไม่เป็นกิเลสที่สนองอนาใจ ยากดังที่เคยเป็นอยู่ ซึ่งโดยมากมักคล้อยตามมันแทบทุกกรณี จนมันได้ใจและกลายเป็น กิเลสที่เอาแต่ใจตัวและพาประพฤติฝ่าฝืนต่างๆ โดยไม่คำนึงถึงความเสียหายอันจะเกิดขึ้น แก่ตนและครอบครัว ตลอดจนงานต่างๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบให้กลายเป็นความเสียหายจนไม่มีประมาณพอแก้ไขได้

การฝืนกิเลสโดยชอบธรรมแม้จะน้อยเพียงไรย่อมไม่เป็นความเสียหาย นอกจากจะ เกิดประโยชน์ไปโดยลำดับ จนกลายเป็นประโยชน์อย่างมหาศาลแก่ตนและบ้านเมืองเท่านั้น ผิดกับกิเลสฝืนเราและเรากล้วยตามกิเลสเป็นไหนๆ มันฝืนได้มากและคล้อยตามมันมาก เพียงไร เราจะต้องเป็นฝ่ายเสียเปรียบมันมากเพียงนั้น การปล่อยให้มันฝืนมากและปล่อย ตามใจมันมากไปยิ่งนับวันเสียเปรียบมาก จนกลายเป็นคนหมดคุณค่าสาระสำคัญในตัวโดย ไม่รู้สึก กว่าจจะรู้ตัวก็ก้าวเข้าขั้นสุดวิสัยซึ่งนำเสียดายอย่างยิ่ง ที่เป็นคนทั้งคนแต่ยอมปล่อย ตนเป็นสะพานทอดให้กิเลสชนิดต่างๆ ได้ข้ามศีรษะเหยียบย่ำไปมาราวกับสัตว์ที่ตายแล้ว

ผู้เขียนเพียงคิดเรื่องกิเลสเอารัดเอาเปรียบเราเท่านั้นก็นึกโมโหขึ้นมา โดยลืมนึกไป ว่าความโมโหก็คือกิเลสตัวหนึ่งซึ่งกำลังได้ข้ามศีรษะเหยียบย่ำไปมาอยู่เช่นกัน แต่การนึก โมโหเพื่อจะเอารัดเอาเปรียบเอาชัยชนะกิเลสซึ่งเราเคยแพ้มันมานานนั้น รู้สึกจะไม่เป็น กิเลสชนิดที่ทำให้คนให้เสีย หากความโมโหให้กิเลสเพื่อแก้แค้นกิเลสของตัวเองกลับเป็นการ เพิ่มพูนกิเลสให้มากขึ้นแล้ว ก็คงไม่มีท่านผู้ใดผ่านพ้นทุกข์ไปได้ เพราะความเป็นคนใจ จิตไม่มีมานะฮึดฮัดสู้กับมันบ้างเลย ตามสัญญาตญาณแห่งการต่อสู้ทั่วไป ทั้งคนทั้งสัตว์ ย่อมมีมานะหรือความโมโหเข้าสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง จึงมีกำลังใจประกอบงานนั้นๆ จน สำเร็จลุล่วงไปได้ เพียงเขาเล่นกีฬาก็ยังมีความโมโหเข้าช่วยสนับสนุนจนวาระ สุดท้าย ส่วนจะแพ้หรือชนะไม่สำคัญเพราะเป็นคนละเรื่อง

พระอรุณคัมภีร์ท่านเล่าว่า ความโกรธแค้นระหว่างกิเลสกับท่านรู้สึกจะไม่ผิดอะไรกับ เขาทำสงครามกัน มันมานะมันเคียดแค้นจนเห็นได้ชัดจริงๆ เวลาสู้กับกิเลสตัวสำคัญใน คราวสำคัญ จนไม่ยอมลดราวาศอกให้กันเอาเลย กิเลสก็เก่งไปทางหนึ่งที่ชอบเอาชนะเวลา เราเพลอตัว เราก็เก่งไปทางหนึ่งที่ชอบเพลอตัวให้มันอยู่เสมอ ทั้งที่ตั้งทำไม่ให้เพลอกก็ยัง เพลอให้มันจนได้ ตอนรู้สึกตัวว่าเพลอให้กิเลสเอาของดีไปกินเกือบหมดแล้วนี่แล มานะมัน ก็ขึ้น ความโมโหก็เกิด ความเพียรที่ได้รับการสนับสนุนจากมานะกับความโมโหก็แรงใหญ่ จนไม่รู้จักเป็นจักตาย ไม่รู้จักสุขและทุกข์อะไรเลยเวลานั้น มีแต่ฟาดฟันกันแลกกันจนสุด ฝีมือของสติปัญญาศรัทธาความเพียรที่มีอยู่ กว่าเอาชนะมันได้แต่ละทอด เราแทบตายไป ก่อนให้มันเป็นผู้เผาศพเราก็มียังมีในบางครั้ง เพราะความเพียรกล้าหวังเอาชนะกิเลสเป็น ทอดๆ ไป

ท่านว่าผมเองถ้าไม่มีมานะความโมโหเข้าช่วย รู้สึกทำอะไรไม่ค่อยเป็นขึ้นเป็นอัน ยิ่งการรบกับกิเลสความลามกของตัวด้วยแล้ว จะทำเล่นๆ แบบคนไม่มีหัวใจนั้นไม่ได้ แม้จะเดินจงกรมเกือบตลอดคืนก็ไม่เห็นมีผลพอเป็นที่ระลึกบ้างเลย แต่ถ้าทำแบบนี้ต่อสู้อันมีมานะหรือความโมโหอย่างใดอย่างหนึ่งเข้าสนับสนุนแล้ว ความเพียรนั้นเป็นความเพียรที่เห็นประจักษ์ใจชนิดจำไม่ลืมในชีวิต แม้ความรู้เห็นนั้นจะไม่ติดต่อกันตลอดไป จึงได้อาศัยวิธีนี้ช่วยตัวเองตลอดมา พอธรรมสองข้อนี้ห่างจากตัวบ้าง กิเลสขยับตัวเข้ามาทันที จำต้องจับธรรมนี้แนบกับตัวอยู่ตลอดเวลา จนสงครามระหว่างเรากับกิเลสตัดสินกันลงอย่างเด็ดขาดแล้ว โดยฝ่ายเราเป็นฝ่ายชนะทุกประตุนั้นแล จึงจะพอผ่อนคลายตัวลงได้

ผู้เขียนเป็นคนมีนิสัยต้องจึงเรียนถามท่านว่า เวลานี้ได้ตัดสินกันแล้วหรือยัง ฝ่ายไหนเป็นฝ่ายชนะทุกประตูละ ท่านยิ้มและตอบว่า การต่อสู้กับกิเลสทุกชนิดด้วยวิธีต่าง ๆ นั้นเราพูดกันได้ แต่การชนะนั้นเราคอยฟังกันไปก็แล้วกัน ผมเชื่อแน่ว่าลงได้ทำงานแล้ว ผลต้องปรากฏไปตามลำดับของงานที่ทำ นับแต่ส่วนเล็กไปถึงส่วนใหญ่และใหญ่สุด ผมเชื่อพระพุทธเจ้าว่าไม่เคยตรัสเป็นสองกับคำหลอกลวง ตรัสคำใดคำนั้นต้องเป็นคำจริงเสมอมา จึงเชื่อการกระทำของตัวว่าผลต้องเป็นของตัวแน่นอน นับแต่หยาบถึงละเอียดและละเอียดสุด ว่าจะต้องได้ครองในวันหนึ่งถ้าไม่ได้ครองเวลานี้ ผู้ถาม : เวลานี้ท่านครองบ้างหรือยัง ตอนนี้ท่านไม่ตอบเลย มีแต่ยิ้ม

เท่าที่ทราบมาก็พอจับเงื่อนไขสาระสำคัญได้ว่า ความมูมานะ และความโมโหให้กับกิเลสที่มีอยู่ในตน แล้วทำการแก้ไขหรือแก้แค้นกันด้วยวิธีต่างตามอุบายของมรรคคือสติปัญญา ธรรมทั้งสองนี้น่าจะกลายเป็นธรรมคือทางมรรคอันเป็นฝ่ายแก้ มานะกับความโมโหนี้ก็ไม่เป็นกิเลส ถ้าเทียบก็เท่ากับหนามยอกเอาหนามบ่ง ปกติของหนามเวลาปักคนก็ต้องเจ็บปวด เวลามาบ่งหนามออกจากเท้าก็เป็นประโยชน์ มานะกับความโมโหถ้านำไปใช้ในทางผิดก็เป็นกิเลสและเกิดโทษได้ตามส่วนของมัน เมื่อนำมาใช้ในทางที่ถูกก็เป็นธรรมและเป็นคุณประโยชน์ตามส่วนเช่นเดียวกัน ดังพระรูดงค์ท่านใช้เป็นธรรมโอสธแก่กิเลสชนิดต่าง ๆ ประจำความเพียรท่านเสมอมา

ข้อนี้ผู้เขียนเห็นด้วยอย่างจริงใจทั้งนี้ พอทราบได้จากวิธีการฝึกกรรมานของพระพุทธเจ้าที่ทรงสละทุกอย่างเพื่อเอาชนะกิเลสทั้งมวล แม้พระชนมชีพก็ไม่ทรงอาลัยเสียตาย และพระสาวกที่ดำเนินตามปฏิปทาที่ประทานไว้ด้วยการฝึกกรรมานโดยวิธีต่าง ๆ กัน ซึ่งล้วนเป็นวิธีที่ต้องมูมานะอย่างแรงกล้า ฝ่าฝืนอุปสรรคนานาประการอันเป็นเรื่องของกิเลสชนิดต่าง ๆ หว่านล้อมไว้ ซึ่งดีไม่ต้ออาจติดกับมันได้ไปไม่รอด แต่ท่านพยายามฝ่าฝืนจนผ่านพ้นไปได้ด้วยความมานะ ซึ่งบางครั้งอาจมีความโมโหให้ตัวเองหรือกิเลสของตัวแทรกขึ้นมาในวงความเพียรก็ได้ อันเป็นเครื่องสนับสนุนให้ความเพียรกล้าเพื่อความสนใจ

ที่มุ่งหมาย ตลอดครูอาจารย์เป็นลำดับมาถึงนักปฏิบัติทั้งหลายผู้สนใจในธรรม จำต้องนำธรรมทั้งสองนี้มาใช้อย่างหลีกไม่พ้น เพราะเป็นธรรมเพิ่มพลังทางใจได้ดี

การฝึกทรมานตนด้วยอุบายวิธีต่างๆ ที่เห็นว่าควรแก่การถอดถอนกิเลสบาปธรรมทั้งหลายได้ ย่อมต้องมีธรรมทั้งสองนี้เป็นเครื่องสนับสนุนไปทุกระยะกาล เพื่อใจจะได้มีความอาจหาญและต้านทานกับสิ่งที่ป่วนเข้าตีภายในเต็มความสามารถ ไม่อ่อนแอท้อถอยในเวลาเข้าสู่ตาจนซึ่งมักมีอยู่เสมอในวงความเพียร เช่นเดียวกับการเดินทางเข้าดงหนามป่าทึบ จำต้องประสบกับเหตุการณ์ที่มีอยู่ตามรายทางเป็นระยะๆ จนกว่าจะผ่านพ้นไปได้ ผู้ปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสภายในใจ ก็เท่ากับที่กำลังเดินทางไปตามดงหนามป่าทึบที่เต็มไปด้วยกิเลสชนิดต่างๆ ทั้งชนิดน่ากลัว ทั้งชนิดน่ากลัว ทั้งชนิดน่ารัก ทั้งชนิดน่าชิง น่าเกลียด น่าโกรธ น่าร้องไห้ น่าหัวเราะ น่าอดทนระอาใจ น่ากระหึ่มยื้มย่อง จนพรรณนาไม่จบ ดังท่านว่ากิเลสพันห้าพันหัวร้ายแปด ซึ่งช่องสุ่มเรียงรายดาดดาษขวางหน้าปฏิบัติอันเป็นเส้นทางผ่านไปไม่มีเว้นระยะที่ผู้เดินทางจะพอหายใจได้บ้างเลย

กิเลสทั้งมวลที่พรรณนาไม่จบสิ้นลงได้นี้ ล้วนมีอยู่ในตัวสัตว์โลกเต็มไปหมด ไม่ปรากฏรายไต่ว่าจะไม่มีสิ่งรกรุงรังเหล่านี้ช่องสุ่มอยู่เลย ผู้เดินทางสายนี้ต้องใช้สติปัญญาศรัทธาความเพียรเป็นเครื่องบุกเบิกพอผ่านไปได้เป็นระยะๆ โดยมีความมุมานะเป็นต้นช่วยสนับสนุน ถ้าเป็นรถยนต์ก็เท่ากับเกียร์ช่วยให้รถมีกำลังบุกตมบุกโคลนจนผ่านพ้นไปได้ ความมุมานะนี้ ไม่ว่าทางโลกทางธรรม ผู้หวังพึ่งตัวเองเพื่อความอยู่รอดปลอดภัย ไม่ประสงค์เป็นคนขัดสนจนมุมเพราะความทุกข์ร้อนต่างๆ อันจะเกิดจากความขาดแคลนกันดาร หรือเกิดเพราะกิเลสชนิดต่างๆ ทับถมหัวใจ จำต้องได้นำมาใช้ในกิจการต่างๆ เพื่อสำเร็จผลตามความมุ่งหมายเป็นตอนๆ ไป ยิ่งผู้ตั้งรายรับไว้สูงก็ยิ่งทุ่มเทกำลังทุกด้านลงชนิดไม่คำนึงถึงเป็นถึงตายกันเลย มุ่งจะให้งานนั้นๆ สำเร็จตามใจหวังโดยถ่ายเดียว

ดังพระอรหันต์ท่านฝึกทรมานตนด้วยวิธีต่างๆ ตามที่เขียนผ่านมา ล้วนเป็นความหมายมั่นปั้นมือเพื่อมหาสมบัติคือมรรคผลนิพพาน เป็นหลักชัยไร้ทุกข์ความกังวลน้อยใหญ่ทั้งสิ้น จึงกล้าเสี่ยงต่อความทุกข์ความเป็นความตายไม่เสียดายชีวิต เช่นท่านเดินเข้าไปหาเสียงเสือที่กำลังชูคอรามกระหึ่มๆ อยู่อย่างน่ากลัว ถ้าเป็นเราๆ ท่านๆ ก็น่ากลัวจะสิ้นลมหายใจเสียก่อน ทั้งที่เสือยังมีได้เข้ามาถึงตัวเลย ส่วนท่านผู้กล้าตายเพื่อธรรมอันเลิศยิ่งอุตสาหะเดินไปหาเสือได้อย่างน่าชมเชย ซึ่งนับจำนวนเป็นร้อยๆ คน จะหาสักคนก็น่ากลัวจะหาไม่เจอ เมื่อเทียบเราเทียบท่านที่ตกอยู่ในสภาพเช่นนั้น ท่านจึงควรเป็นผู้ได้รับคำยกย่องชมเชยและเทิดทูนอย่างถึงใจว่า เป็นเลือดเนื้อแห่งนักรบของศากยบุตรพุทธชินโรสุผู้กล้าตายในสงครามจริง ๆ สมกับคำเปล่งวาจาถึงพระองค์ว่าเป็นสรณะนับแต่วันเริ่มบวช

ผู้กล้าตายถวายชีวิตเพื่อพุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชาด้วยใจจริง เป็นบุคคลที่หาได้ยากและเป็นพระที่หาได้ยาก สมกับธรรมเป็นธรรมชาติที่เกิดได้ยากมาตั้งแต่เดิม ผู้เพาะธรรมเพื่อให้เกิดในนิสัยสันดานชนิดประจักษ์ใจนั้น จึงมักเป็นผู้กล้าเสียสละทุกอย่าง แม้ชีวิตก็ยอมสละได้ ดังท่านที่เดินเที่ยวกลางภูเขากลางคืน ท่านที่เดินจงกรมแข่งกับเสียงเลืกระหึ่มรอบบริเวณที่พักในกลางคืน ท่านที่ไปนั่งทำสมาธิภาวนาอยู่หน้าเหวชันๆ ลึกๆ ท่านที่ไปนั่งภาวนาอยู่ทางเสือเดินขึ้นลงจากถ้ำเสือในเวลากลางคืน ท่านที่ไปนั่งภาวนาอยู่หินดานกลางภูเขากลางคืน ท่านที่เดินจงกรมทั้งที่เสือโคร่งใหญ่มานั่งดูอยู่ไม่ห่างไกลเลย ท่านที่กำลังนั่งภาวนาอยู่ในมุ้งทั้งที่เสือแอบเข้ามาดูจนถึงมุ้ง ท่านที่ภาวนาแต่หัวค่ำจนสว่าง ท่านที่อดอาหารภาวนาเป็นเวลาหลาย ๆ วันไม่ฉัน ท่านที่เดินจงกรมแต่หัวค่ำจนสว่าง ท่านที่พยายามภาวนาอยู่ด้วยอิริยาบถสาม คือ ยืน เดิน นั่ง ไม่นอนเป็นคืน ๆ

และในบรรดาความเพียรที่ท่านพยายามทำอย่างเด็ดๆ เผ็ดๆ ร้อนๆ ไม่กลัวความทุกข์ความตายเหล่านี้ ถ้าไม่มีความมูมานะแบบเอาชีวิตเข้าแลก จะสามารถฝึกความทุกข์ความทรมาณไปได้อย่างไร ต้องล้มเหลวไปอย่างไม่เป็นท่าแน่นอน แต่เพราะความเพียรแบบมูมานะเอาตายสู้แน่ แทนที่ท่านจะเป็นทุกข์หรือล้มละลายไป แต่กิเลสเป็นฝ่ายล้มละลายหายซากไปจากใจไม่มีเหลือ กลายเป็นใจที่บริสุทธิ์ขึ้นมาล้วนๆ เหนือสิ่งที่เคยกดถ่วงใดๆ ดังนั้นความมานะก็ดี ความโมโหเคียดแค้นให้กับกิเลสของตัวก็ดี จึงเป็นบาทฐานและกำลังช่วยให้งานที่ทำเสร็จลงได้โดยปราศจากอุปสรรค นักปราชญ์ท่านจึงชมเชยผู้เอาชนะตนว่าเยี่ยมกว่าเอาชนะผู้อื่นหรือสิ่งอื่นเป็นไหนๆ ดังบทธรรมว่า อดุตตา หเว ชิต์ เสยโย ชำชนะตนนั้นแลประเสริฐสุด ด้วยเหตุนี้ความมูมานะกับความโมโหให้กับกิเลสของตัวจึงเป็นบุพพประโยชน์ที่จะให้ถึงความเป็นผู้ชนะตนโดยสมบูรณ์

เมื่อพรรณนาความมูมานะและความโมโหมายืดยาว ก็คิดอยากจะนำเรื่องของพระอูถงกรรมฐานท่านหนึ่งซึ่งเป็นลูกศิษย์รุ่นกลางของท่านอาจารย์มั่นมาลงให้ท่านได้อ่านบ้าง พอเป็นเรื่องประกอบกับธรรมบทว่า ความมูมานะกับความโมโหให้กับกิเลสของตัว เพราะท่านอาจารย์องค์นี้รู้สึกมีนิสัยหนักไปในธรรมสองบทนี้มาประจำปฏิบัติทางจนถึงสมัยปัจจุบันคือทุกวันนี้ แต่ขอเรียนให้ท่านผู้อ่านทราบไว้ก่อนว่า ท่านเป็นพระสำคัญองค์หนึ่งในเวลานี้และยังมีชีวิตอยู่ พอเอ่ยชื่อท่านเท่านั้นใครก็ทราบกันแทบทั่วประเทศไทย แต่ขอสงวนนามดังที่เคยเรียนแล้ว เพราะเป็นปฏิปทาธรรมพระอูถงคัมภีร์ทั้งหลายที่ไม่ประสงค์ออกนามท่าน

ท่านอาจารย์องค์นี้มีนิสัยเด็ดเดี่ยวเอาจริงเอาจังมากมาตั้งแต่เป็นฆราวาส เวลาบวชจึงมีนิสัยนั้นติดตัวมาด้วย ยิ่งบวชในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาจริง และสั่งสอนคนให้ทำจริงในสิ่งที่ควรด้วยแล้ว ท่านยิ่งรู้สึกซาบซึ้งในหลักธรรมมากขึ้นโดยลำดับ ก่อนบวช

ทราบว่ามันเคยมีครอบครัวมาก่อน แต่เกิดความเบื่อหน่ายในสังสารวัฏฏ์ มุ่งจะบำเพ็ญตนให้ถึงพระนิพพานในชาติปัจจุบัน ถ้าไม่ตายเสียในระหว่าง ฉะนั้นพอบวชแล้วจึงเที่ยวเสาะแสวงหาครูอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญทางจิตตภาวนา

ตอนก่อนปฏิบัติกรรมฐานก็ทราบว่า ท่านเคยได้รับอารมณ์เขย่าก่อกวนใจ นานาประการที่จะให้เป็นอุปสรรคต่อการบำเพ็ญจากคนทั้งหลาย ทั้งเป็นพระทั้งเป็นฆราวาส ว่าเวลานี้มรรคผลนิพพานหมดเขตหมดสมัยไปนานแล้ว ใครจะบำเพ็ญถูกต้องดีงามตามพระธรรมวินัยเพียงไร ก็ไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จตามใจหวังได้บ้าง ว่าการบำเพ็ญภาวนาทำให้คนเป็นบ้า ถ้าใครอยากเป็นบ้าก็ออกบำเพ็ญภาวนา ถ้าใครยังอยากเป็นคนดีเหมือนชาวบ้านเขา ก็ไม่ควรออกกรรมฐานเพื่อความเป็นบ้าบ้าง ว่าสมัยนี้เขาไม่มีพระอุดมกรรมฐานกันหรอก นอกจากพระอุดมกรรมฐานที่จำหน่ายตะกรุด คาถาวิชาอาคมของขลังต่างๆ เช่น พวกเสน่ห์ยาแฝด อยู่ยงคงกระพันชาตรี ดูกฤษณ์ยามดี ดูชาตาราตีเท่านั้น ส่วนพระอุดมกรรมฐานที่ดำเนินตามทางพระอุดมคัมภีร์ไม่มีแล้วสำหรับทุกวันนี้ อย่าไปทำให้เสียเวลาและเหนื่อยเปล่าเลย ลือลือสบายอย่างนี้ไม่ได้บ้าง

บรรดาอุปสรรคที่กีดขวางทางออกบำเพ็ญอุดมคัมภีร์ในเวลานั้น รู้สึกมีมากมายสำหรับท่านเองไม่ยอมฟังเสียงใคร แต่ไม่คัดค้านให้เป็นความกระเทือนใจกันเปล่าๆ ไม่เกิดประโยชน์อะไรทั้งสองฝ่าย ในความรู้สึกที่ฝังลึกอยู่ในท่านมีว่า คนเหล่านั้นและพระอาจารย์เหล่านั้นมิได้เป็นเจ้าของศาสนา มิได้เป็นเจ้าของมรรคผลนิพพาน และมิได้เป็นผู้มีอำนาจทำผู้อื่นให้เป็นบ้าเป็นบอได้พอจะเชื่อถือได้ เราเชื่อพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวกับพระธรรมและพระสงฆ์สาวกอรหันต์เท่านั้น ว่าเป็นผู้ประเสริฐในโลกทั้งสาม ท่านที่พูดหว่านล้อมกีดกันไม่ให้เราออกกรรมฐานด้วยอุบายต่างๆ นี้ มิใช่ผู้วิเศษวิโสอะไรเลย เพียงมองดูกิริยาท่าทางที่แสดงออก ก็พอทราบได้ว่าเป็นนักปราชญ์หรือเป็นคนพาลมีสันดานเป็นอย่างไรบ้าง ฉะนั้นคำกีดกันหว่านล้อมใดๆ ที่แสดงออกจึงไม่เป็นสิ่งที่เรานำมาวินิจฉัยให้เสียเวลา เราจะต้องออกปฏิบัติกรรมฐานโดยถ่ายเดียวในไม่ช้านี้ และจะค้นหาของจริงตามหลักธรรมที่ประทานไว้จนสุดกำลังความสามารถขาดดินสิ้นซาก พระกรรมฐานคือตัวเราเอง ตายก็ยอมถวายชีวิตไว้กับพระธรรมดวงเลิศ

เมื่อพร้อมแล้วท่านก็ออกเดินธุดงค์ในท่ามกลางประชาชน และครูอาจารย์ทั้งหลายที่กำลังชุมนุมกันอยู่ในวัดเวลานั้น เวลาจะไปท่านพูดสั่งเสียด้วยความจริงใจเพื่อเป็นการแก้ปัญหาต่างๆ ที่คัดค้านโดยปริยายว่า เมื่อกระผมและอาตมาไปแล้ว ถ้าสอนตัวเองไม่ได้เต็มภูมิจิตภูมิธรรมตราบใด จะไม่มาให้ท่านทั้งหลายเห็นหน้าตราบนั่น จะหวังตายเพื่อความรู้ความเห็นแจ้งในธรรมเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่นแน่นอน กรุณาช่วยจำคำนี้ไว้ด้วย หาก

ยังมีวาสนาได้กลับมาพบหน้ากันอีกจะลืมไปเสีย การที่เราจะมีโอกาสได้พบเห็นกันในอนาคต จึงมีอยู่เพียงอย่างเดียวดังที่เรียนแล้ว

ท่านว่าขณะที่ผู้คนส่วนมาก ทั้งพระอาจารย์ใหญ่ๆ ทั้งฆราวาสที่ชาวบ้านเคารพนับถือกันว่าเป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต พูดคัดค้านกีดกันอยู่นั้น ใจเราเหมือนจะกัดเพชรทั้งก้อนให้แหลกเป็นผุยผงไปในนาทีเดียว และเหมือนจะเหาะเหินเดินไปทางอากาศให้เขาดูในเวลานั้น รู้สึกมันมานะมันกระหยิ่มยิ้มย่องอยู่ภายในใจ รวากับจะออกแสงแจ่มจ้าพุ่งออกมาให้คนทั้งหลายเหล่านั้นเห็นเสียที ซึ่งเป็นลักษณะประกาศตนว่า "นี่ไงละ แสงเพชรอยู่ในใจฉันนี่ไงละ พวกกันเห็นหรือยัง จะพากันมัวประมาทข้าว่าจะไปเป็นบ่าลูปคล่าอะไรต่างๆ นั้นหรือ ใจข้ากับใจท่านทั้งหลายมันมิได้เป็นใจดวงเดียวกัน พอจะกวาดรวบเข้ามา มั่วสุมชุมนุมกันตายแบบไม่มีคุณค่ารวกกับหมาตายอย่างไรกัน ข้ายังไม่พอใจจะตายตามแบบที่ท่านทั้งหลายจะพาตายอยู่เวลานี้ ข้าประสงค์จะตายแบบพระพุทธรเจ้าพาตาย ซึ่งไม่มีเชื้อแห่งภพเหลือหลออยู่เลย ตายแบบนี้ข้าเคยตายมาแล้วจนไม่สามารถจะพรรณนาปาฐาของตนได้ แม้ไม่รู้ด้วยญาณ ข้าก็เชื่อพระพุทธรเจ้าผู้ทรงญาณอันเอก ไม่มีใครเสมอเหมือน"

เสร็จแล้วก็ลาพระอาจารย์นักปราชญ์ทั้งหลายออกเดินทาง ท่วมกลางประชาชนจำนวนมาก มุ่งหน้าไปทางพระธาตุพนม เดินบุกป่าฝ่าดงไปด้วยเท้าตามทางลัดทางเกวียน เพราะสมัยนั้นถนนไม่มีแม้แต่รูปร่าง นอกจากทางคนเดินเท้าและทางเกวียนเท่านั้น ในดงใหญ่นั้นช้างก็ชุมเสือก็มาก สัตว์ป่าชนิดต่างๆ มีเต็มไปทุกหนทุกแห่ง เพราะไม่มีบ้านผู้บ้านคนมากเหมือนสมัยทุกวันนี้ ซึ่งไปที่ไหนมีเต็มไปด้วยผู้คนบ้านเรือน ปากี่ป่าจริง ๆ ถ้าเดินผิดทางก็มีหวังอดข้าวหรืออาจตายได้ เนื่องจากไม่พบบ้านพบเรือนคนที่ไหนเลย แม้เดินทางตั้งวันก็แทบจะไม่เจอบ้านคน

อุตสาห์เดินบุกป่าฝ่าดงมาจนถึงพระธาตุพนม ลุถึงอุดร หนองคาย เพื่อตามหาท่านอาจารย์มั่น ซึ่งทราบที่ท่านจำพรรษาอยู่ที่อำเภอกาบอ ได้พักอบรมกับท่านชั่วระยะเท่านั้น ท่านก็หนีจากเราไปทางเชียงใหม่หายเงียบไปเลย คราวนั้นก็นับว่าเป็นคนล้นท่าไปพักหนึ่ง เพราะไม่มีครูอาจารย์ให้อโวกาสสั่งสอน พอทราบข่าวว่าท่านอาจารย์มั่นไปพักบำเพ็ญเพียรอยู่ที่เชียงใหม่ จึงพยายามตามหลังท่านไปโดยการเที่ยวธุดงค์กรรมฐานไปเรื่อย ๆ ตามลำแม่น้ำโขง จนลู่ถึงเชียงใหม่และเที่ยวบำเพ็ญอยู่ตามอำเภอด่าง ๆ ด้วยความสงบสุข ที่ที่ท่านพักบำเพ็ญแต่ละแห่งนั้น ล้วนเป็นป่าเป็นเขาและห่างไกลจากหมู่บ้านมาก ท่านอาจารย์มั่นเองก็เที่ยวอยู่ตามแถบนั้นเช่นกัน แต่ตามท่านไม่พบอย่างง่าย ๆ เพราะท่านชอบปลีกตัวจากหมู่คณะอยู่เสมอ ไม่ยอมให้ใครพบอย่างง่ายตาย ท่านก็พยายามตามท่านอย่างไม่ลดละจนได้พบ และได้ฟังการอบรมจากท่านจริง ๆ แต่ท่านไม่ค่อยให้ใครอยู่ด้วย ท่านชอบอยู่เฉพาะองค์เดียว

ท่านว่าท่านก็พยายามไปอยู่ในแถวใกล้เคียงท่าน พอไปมาหาสู่เพื่อรับโอวาทได้ในคราวจำเป็น เมื่อเข้าไปเรียนศึกษาข้อธรรมข้อธรรม ท่านก็เมตตาสั่งสอนอย่างเต็มภูมิไม่มีปิดบังลี้ลับ แต่ไม่ค่อยให้ใครอยู่ด้วย ท่านว่าท่านก็พอใจที่ท่านเมตตาสั่งสอนในเวลาจำเป็นเข้าไปเรียนถาม เมื่อหมดข้อข้องใจแล้วก็กราบลาท่านไปบำเพ็ญตามลำพัง มีการเข้าๆ ออกๆ อยู่เสมอ เมื่ออยู่นานไปบางปีท่านก็เมตตาให้เข้าไปจำพรรษาด้วย รู้สึกดีใจเหมือนตัวจะลอยที่พยายามมาหลายปีเพิ่งสำเร็จ จากนั้นก็ได้จำพรรษากับท่านเรื่อยมา

การบำเพ็ญทางจิตตภาวนารู้สึกได้กำลังขึ้นเป็นลำดับ ตอนไปอยู่ที่เชียงใหม่แล้วพร้อมกับได้ครูอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญคอยแนะนำสั่งสอน ใจจึงเหมือนจะเหาะจะบินด้วยอำนาจแห่งความอึดเฝ้านในธรรมที่ปรากฏอยู่กับใจ ใจมีความอับเฉาเศร้าใจเพราะความเป็นลุ่มๆ ดอนๆ ของใจเหมือนพักอยู่ที่อื่น ๆ ใจนับวันเจริญขึ้นโดยลำดับทั้งด้านสมาธิและด้านปัญญา มีความเพลิดเพลินในความเพียรทั้งกลางวันและกลางคืนไม่มีเวลาอึดพอ

ช้างใหญ่เข้ามาหาท่านในเวลากลางคืนยามดึกสงัด

คืนวันหนึ่งในพรรษา ทราบว่าท่านจำพรรษาอยู่ด้วยกัน ๒ องค์ เวลาดึกสงัดท่านกำลังนั่งภาวนาอยู่ในกุฏิเล็กๆ ขณะนั้นช้างใหญ่เชือกหนึ่งที่เจ้าของเขาปล่อยให้เที่ยวหากินตามลำพังในป่าเขาแถบนั้น ไม่ทราบว่ามาจากที่ไหน เดินตัวมเตี้ยมเข้ามาในบริเวณด้านหลังกุฏิท่าน และเดินตรงเข้ามาหากุฏิท่าน แต่เผอิญกุฏิด้านหลังมีม้านหินใหญ่ก้อนหนึ่งบังอยู่ ช้างจึงไม่สามารถเข้ามาถึงตัวท่านได้ พอมันเข้ามาถึงหินก้อนนั้นแล้วก็เอาจวงสอดเข้ามาในกุฏิจนถึงกลดและมุ้งบนศีรษะท่านที่กำลังนั่งภาวนาอยู่ เสียงสูดลมหายใจตลกกลืนท่านดังฟุดฟาดๆ จนกลดและมุ้งไหวไกวไปมา และเย็นไปถึงศีรษะท่าน

องค์ท่านเองก็นั่งภาวนาบริกรรมพุทโธๆ อยู่อย่างฝากจิตฝากใจ ฝากเป็นฝากตายกับพุทโธจริง ๆ ไม่มีที่อาศัย ช้างใหญ่ตัวนั้นก็ยืนนิ่งอยู่ที่นั่นไม่ยอมหนีไปไหนเป็นเวลา ๒ ชั่วโมงเศษๆ และคงยืนดักนั่งอยู่ท่านองนั้นราวกับจะคอยตะครุบท่านให้แหลกไปในเวลานั้น นานๆ จะได้ยินเสียงลมหายใจและสูดกลืนท่านอยู่นอกมุ้งครั้งหนึ่งแล้วเงียบไป จากนั้นก็เดินกลับออกไปทางด้านตะวันตกกุฏิ แล้วเอาจวงล้วงเข้าไปในตะกร้ามะขามเปรี้ยวที่ข้างต้นไม้ ซึ่งโยมเขาเอามาไว้เพื่อขัดฝ่าบาตรออกมากิน เสียงเคี้ยวดังกร๊วๆ อย่างเอร็ดอร่อย ท่านจึงนึกว่าที่นี้มะขามสำหรับขัดฝ่าบาตรเราคงเกลี้ยงไม่มีเหลือแน่นอน ถ้างเจ้าท้องใหญ่พุงหลวงได้คว่ำถูกมือแล้ว เมื่อมันกินมะขามเปรี้ยวในตะกร้าหมดแล้วก็ต้องเดินเข้ามาหาเรา คราวนี้ต้องเข้าถึงตัวและบดขยี้เราแหลกไปอย่างแน่นอน